

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

**Věznice jako nástroj k nápravě pachatelů
trestných činů**

Petr Hampel

Katedra: Teologie a filosofie

Vedoucí práce: Mgr. Michael Martinek, Th.D.

Studijní program: B 7508 Sociální práce

Studijní obor: Pastorační a sociální práce

Praha 2011

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem *Věznice jako nástroj k nápravě pachatelů trestných činů* napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 2. 11. 2011

Hampel Petr

PODĚKOVÁNÍ

Tímto děkuji Mgr. Michaelu Martinkovi, Th.D., vedoucímu mé práce. Poděkování také patří všem vězeňským pracovníkům, s nimiž jsem prováděl anketu.

BIBLIOGRAFICKÁ CITACE

Věznice jako nástroj k nápravě pachatelů trestných činů : bakalářská práce /
Petr Hampel ; vedoucí práce : Mgr. Michael Martinek, Th.D. -- Praha, 2012. --
str. 90

Anotace

Bakalářská práce s názvem Věznice jako nástroj k nápravě pachatelů trestných činů informuje o problematice lidí, kteří jsou umístěni ve věznicích, kde prochází fázemi prizonizace.

Teoretická část práce popisuje historické i současné přístupy k pachatelům trestných činů. V práci jsou popsány metody, jak se s pachateli trestných činů zachází a čím procházejí oni sami.

Praktická část práce obsahuje anketu, která byla provedena s pracovníky věznic. Tato anketa zkoumá názory pracovníků věznic na trest odnětí svobody.

Na základě výsledků šetření se věznice nejeví jako příliš vhodný nástroj k nápravě pachatelů. Na vězně ve věznicích působí mnoho negativních faktorů, které následně ovlivňují jejich život. Trest odnětí svobody je však nezbytným opatřením u pachatelů, kteří svým chováním bezprostředně ohrožují okolí. Trest odnětí svobody tedy plní hlavně roli ochrany před pachateli trestných činů.

Klíčová slova

Trest odnětí svobody, Věznice, Vězeň, Proces prizonizace, Náprava

Annotation

The name of my Bachelor thesis is The Prison as a Tool of Correcting Offenders of Criminal Offence. It is about the problems of people in prison who go through the period of prisonization.

The theoretical part of my bachelor thesis describes historical and actual approaches to offenders of criminal offence. The methods used describe how to deal with offenders of criminal offence and what they go through themselves.

The practical part includes quantitative research work which was undertaken with prison workers. This work researches opinions of prison workers in relation to imprisonment.

The result of this work shows that the prison as a tool to correct offenders is not an effective method. There are some negative factors that have negative influence in their lives. Imprisonment is the appropriate method mostly for offenders who pose an immediate threat to their behaviour in the neighbourhood. Imprisonment in this work saves offenders from criminal offence.

Keywords

Imprisonment, prison, prisoner, imprisonment process, retrieval

Obsah

ÚVOD	2
1. HISTORIE TRESTU, TRESTNÍHO PRÁVA A DETENČNÍCH ZAŘÍZENÍ	4
1.1 HISTORIE TRESTU DO 18. STOLETÍ	5
1.2 POJETÍ TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY OD 18. STOLETÍ	10
2. ZLOČINNOST JAKO KRIMINOLOGICKÝ PROBLÉM	17
2.1 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ PÁCHÁNÍ TRESTNÉ ČINNOSTI	17
2.2 VĚZNICE JAKO OCHRANA PŘED NEBEZPEČNÝMI PACHATELI	24
3. VĚZNICE JAKO INSTITUCE TRESTNÍ A VÝCHOVNÁ	27
3.1 ÚČEL A SMYSL TRESTU	27
3.2 VĚZNICE V ČR	33
4. PROBLÉMY VĚZEŇSTVÍ SPOJENÉ S NÁPRAVOU	47
4.1 PROCES PRIZONIZACE	47
4.2 POVÝSTUPNÍ POTÍŽE	50
5. VHODNOST VĚZNICE JAKO NÁSTROJE NÁPRAVY	52
5.1 ALTERNATIVNÍ TRESTY	52
5.2 ANKETA	55
ZÁVĚR	62
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	65
PŘÍLOHY	69
ROZHOVORY S PRACOVNÍKY	69
KAZUISTIKY PACHATELŮ TRESTNÉHO ČINU VRAŽDY	89

„Svoboda není v tom, že si děláme, co chceme, ale že poznané dobro konáme dobrovolně, protože je chceme, a zlé odmítáme, protože je nechceme.“¹

Úvod

Na myšlenku psát bakalářskou práci na téma *Věznice jako nástroj k nápravě pachatelů trestných činů* mě přivedla bloková informativní praxe ve Věznici Vinařice. Při této praxi jsem měl možnost osobně se setkat s pracovníky i vězni. Skutečnost, že pracovníci věznice v některých případech chápou trest odnětí svobody jako ne příliš šťastné řešení prohřešku pachatele, mě překvapila natolik, že jsem se rozhodl o tuto problematiku více zajímat.

Cílem této práce je pojednat o vhodnosti trestu odnětí svobody pro pachatele trestných činů a pokusit se tak potvrdit či vyvrátit hypotézu, že trest odnětí svobody realizovaný ve věznicích lze považovat za vhodnou metodu pro nápravu pachatelů trestných činů.

Tato práce se snaží pojednat o dané problematice v širších souvislostech, aby ve výsledku mohla co neobjektivněji analyzovat vhodnost trestu odnětí svobody realizovaného ve věznicích z hlediska nápravy pachatelů trestné činnosti.

Předkládaný text čtenáře nejprve seznamuje s různými formami pojetí a účelu trestu v historii i současnosti. Okrajově vymezuje prostor pro religiózní pojetí trestu. Dále nastiňuje vývoj vězeňských systémů, které směřují k nápravě pachatelů trestné činnosti. Následně je v práci poukázáno na příčiny páchaní trestné činnosti, jež z pohledu nápravy pachatelů trestné činnosti nelze přehlížet, jelikož odhalují mnohé zdroje problémů. Zmíněny jsou rovněž historické i současné principy a metody zacházení s pachateli trestných činů. Mimo trest odnětí svobody se práce zabývá i jinými možnostmi, jak s pachateli

¹ JANŠA, Josef. Desatero, str. 3

trestných činů podle současného trestního zákoníku zacházet, a pokouší se tak upozornit na možnosti ukládání alternativních trestů v souvislosti s hledáním vhodnějších metod k nápravě pachatelů.

Jako metody pro dosažení vytčeného cíle využívá tato bakalářská práce analýzu odborné literatury pojednávající o problému nápravy pachatelů trestné činnosti. Další metodou přispívající k názorné ilustraci zkoumaného problému je realizace malé ankety, v jejímž rámci byly provedeny řízené rozhovory s pracovníky čtyř věznic v České republice. Tyto rozhovory do jisté míry dokumentují možnosti a limity nápravy ve věznicích.

1. Historie trestu, trestního práva a detenčních zařízení

V historii můžeme pozorovat praktikování různých přístupů k pachatelům trestných činů. S odstupem času je možné tyto přístupy hodnotit, analyzovat jejich funkčnost a srovnávat je se současnými metodami nápravy. Mnohdy se nabízí zamyšlení nad otázkou, zda se vůbec společnost v minulosti snažila pachatele napravovat. Níže provedený exkurz do historie trestu a trestního práva nám poslouží k hlubšímu porozumění vhodnosti současného trestu odnětí svobody.

Podoba trestního práva, jak ji známe dnes, se začala utvářet v 18. století. Roku 1764 zformuloval Ital Cessare Beccaria (1738–1794) princip trestního práva, který říká, že „*není trestného činu bez zákona, není trestu bez zákona*“². Jinými slovy, že trest musí vycházet ze zákona. Současná právní úprava v České republice vnímá zmíněný princip jako samozřejmost.

Samotná historie trestání však sahá daleko hlouběji. Uplatňovaný trest v různých kulturách souvisí se způsobem chápání účelu trestu, který se v dějinách měnil. Skrze trestně právní prameny můžeme do jisté míry posuzovat jak vyspělost kultury, tak i mentalitu lidí, kteří v dané době žili. Z dnešního pohledu můžeme kupříkladu vnímat trest smrti, který byl v minulosti čteně uplatňován, jako barbarské počínání předešlých generací, ale pro tehdejší společnost, jež byla se smrtí konfrontována daleko čteněji, mohl mít trest smrti zcela jiný význam. V současné době je v naší zemi trest smrti zrušen. Uplatňován je trest odnětí svobody, jež poskytuje vězni určitou možnost nápravy. V historii však provinilci druhou šanci vždy nedostávali.³

²FRANCEK, Jindřich. Zločin a trest v českých dějinách. str.6

³FRANCEK, Jindřich. Zločin a trest v českých dějinách. str.8

1.1 Historie trestu do 18. století

V chápání starověkých společností byl zločin často něčím, čím si dotyčný rozhněval Boha či božstvo, a mohl tak uvrhnout na sebe i na své společenství možný trest. Jednou z metod, jak předejít trestům od různých božstev, bylo přinášení obětí, jejichž smyslem bylo božstva usmířit.⁴ V antickém světě lidé věřili, že jsou podřízeni bohům, kteří ochraňují, ale rovněž trestají. Spáchaná trestná činnost se řešila co nejrychleji, mimo jiné kvůli strachu z možného trestu.⁵

V době Sokratově (469–399 př. n. l.) byly typické tresty tělesné, peněžité i hrdelní. Jako forma trestu byla čteně uplatňována otrocká práce. Některým provinilcům bylo nabízeno vyhnanství, čímž ztráceli svá občanská práva, jiní mnohdy upadli do otroctví. Takováto nabídka se pro mnohé rovnala rozsudku smrti. Příklad můžeme nalézt u významného antického filozofa Sokrata, který podle pramenů raději vypil nápoj smrti (bolehlav), než aby ztratil svá práva a stal se cizincem. Podobné tresty byly uplatňovány i v dalších starověkých kulturách.⁶

Trest odnětí svobody typický pro dnešní dobu se využíval minimálně. Trest byl vnímán primárně jako odplata a sekundárně jako náhrada vzniklé újmy. Sokrates ale s přístupem primární odplaty nesouhlasí a říká: „*Nemá se splácet bezpráví bezprávím, ani se nemá nikomu činit zlé, a to i kdyby cokoli člověk zkoušel od lidí.*“⁷ Trest, který je vnímán pouze formou odplaty, má své negativní stránky, a proto je nutno zamyslet se při ukládání trestu nad vhodností a efektivností uloženého trestu.

V době nadvlády Říma (8. století př. n. l. – 6. století př. n. l.) zaznamenává trestní právo významný posun vpřed. Vzniká jeho psaná forma, která se už neváže na pravidla daná od bohů, přestože nadále slouží k vytváření

⁴ LATA, Jan. Účel a smysl trestu. str.8

⁵ SKŘEJPEK, Michal. Právo a náboženství ve starověkém Římě. str. 8

⁶ MATOUŠEK, Oldřich. Ústavní péče. str. 26

⁷ PLATÓN: Kritón, Spisy I. str.73.

souladu mezi bohy a smrtelníky.⁸ Jako základní pilíř římského práva bývá označován tzv. *Zákoník dvanácti desek* (451–450. př. n. l.), obsahující nejdůležitější zásady trestního práva. Tento zákon na jedné straně zaručuje rovné zacházení, na straně druhé vymezuje poměrně přísné tresty při jeho porušení.⁹ Filozof Seneca (4. př. n. l. – 65 n. l.) v souvislosti s otázkou trestu prohlašuje: „*Žádný rozumný muž netrestá, protože se stalo zlo, ale aby se v budoucnu nestalo.*“¹⁰ Trest má tedy podle něj být něčím, co je konáno pro nápravu a nikoli pro uspokojení aktuálních pohnutek lidských emocí, například odplatného hněvu.

Otázkou trestu se hojně zabývalo také židovské učení, které významně ovlivnilo myšlení na evropském kontinentu. Studujeme-li pozorně Starý zákon, nalézáme Boha, který dává provinilci druhou šanci: „*Kdyby se svévolník odvrátil ode všech svých hříchů, jichž se dopouštěl, a dbal na všechna má přikázání a jednal podle práva spravedlnosti, jistě bude žít a nezemře. Žádná jeho nevěrnost, již se dopustil, mu nebude připomínána, bude žít pro svou spravedlnost, podle níž jednal.*“¹¹ Bůh je v tomto textu ten, jenž vidí možnost nápravy provinilce, rozhodne-li se žít podle jeho přikázání a bude-li jednat podle práva a spravedlnosti. Ve starém zákoně ovšem také nalézáme tzv. zákon odplaty upravující mstu. Poškozený může odplatit druhému to, co na něm bylo spácháno.¹²

Na nevhodnost pouhé odplaty vůči pachateli trestného činu poukazuje Ježíš Kristus (cca 0–33 n. l.), jehož učení navazuje na židovské tradice a ukazuje lidem cestu lásky, která překonává mstu. Láska je v Novém zákoně chápána jako akt vůle schopný s konečnou platností překonat zlo. Ježíš žil v oblasti spadající do područí Říma, tudíž ovlivněné římským právem uplatňujícím mnohdy kruté tresty. V jeho Horském kázání, které bývá označováno jako Magna Charta křesťanské mravnosti, čteme: „*Slyšeli jste, že*

⁸ SKŘEJPEK, Michal. Právo a náboženství ve starověkém Římě. str. 8

⁹ http://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1kon_dvan%C3%A1cti_desek. [online], [12. 10. 2011]

¹⁰ LATA, Jan. Účel a smysl trestu. str. 12

¹¹ Ez 18, 21-23

¹² LATA, Jan. Účel a smysl trestu. str. 11

*bylo řečeno: Oko za oko, zub za zub. Já vám však pravím, abyste se zlým nejednali jako on s vámi; ale kdo tě uhodí do pravé tváře, nastav mu i druhou; a tomu, kdo by se chtěl s tebou soudit o košili, nech i svůj plášť.*¹³

Ježíš přímo vybízí k lásce k nepřátelům: „*Milujte své nepřátele a modlete se za ty, kdo vás pronásledují, abyste byli syny nebeského Otce; protože on dává svému slunci svítit na zlé i dobré a déšť posílá na spravedlivé i nespravedlivé. Budete-li milovat ty, kdo milují vás, jaká vás čeká odměna? Což i celníci nečiní totéž? A jestliže zdravíte jenom své bratry, co činíte zvláštního? Což i pohané nečiní totéž? Bud'te tedy dokonalí, jako je dokonalý váš nebeský Otec.*“¹⁴ Ježíš svým učením nejen naplňuje Dekalog, ale ukazuje možnost svobodného života i nežidům. Ježíšovo učení je šířeno po zemi dlouho po jeho smrti a ovlivňuje celé generace ve svém chápání utrpení, které přesahuje pozemskou zkušenost.¹⁵

Ve starověkém Římě se uplatňoval také trest odnětí svobody. Fungovaly věznice, které sloužily především jako zajišťovací vazby. Prošel jimi mimo jiné i předchůdce Ježíše Jan Křtitel (Mt 1,11-19) a později i Ježíš Kristus, na kterém byl mimo jiné vykonán i tělesný trest zbičování. (Lk 23,16).¹⁶ Fyzické tresty a popravy byly vykonávány v hojné míře a veřejně, pro výstrahu i podívanou okolí. Popravy byly vykonávány dle současných měřítek krutě až morbidně. Jako zcela regulérní trest bylo praktikováno předhazování provinilců divokým šelmám.¹⁷ Tato událost nenaplňovala pouze účel trestu, ale pro publikum byla především zábavnou podívanou. Mezi další uplatňované formy trestu smrti můžeme zařadit podříznutí hrdla, rozpárání břicha, smrtící půst, rozřezání těla zaživa, stětí, topení, ukamenování, ukřižování. Například císař Dioklecián (244–312), stejně jako císař Caligula (12–41), uděloval křesťanům trest smrti rozříznutím obouřční pilou. Tento trest byl prováděn

¹³ Mt 5, 38-41

¹⁴ Mt 5, 43-48

¹⁵ RATZINGER, Joseph/Benedikt XVI., Eschatologie. str.82

¹⁶ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. Sociální Ochrana terciální prevence, její možnosti a limity. str.31

¹⁷ MONISTIER, Martin. Historie trestu smrti. str. 22

řezem po délce těla nebo vtěsnáním jedince do bedny a následným rozříznutím.¹⁸

Co se týká českého území, zde se právo začíná prosazovat od doby Velké Moravy. Tento státní útvar měl od svého vzniku zakotvenou právní ochranu. Prvotní zákon, tzv. *Zákon sudnyj ljudem*, stojí na základech byzantské Eklogy, která byla ovlivněna římským právem. Rozvoj tohoto zákonodárství se připisuje i působení Konstantina (826–869) a Metoděje (815–885).¹⁹ Konstantin vytvořil pro Slované písmo a sestavil zákoník, podle něhož měla církvi připadnout každá vesnice, ve které by se obětovalo pohanským bohům. Pokud by měla tato vesnice pána, který by byl pohanským bohům oddán, byl by nejen jeho majetek, ale i on samotný prodán. Výtěžek podle Konstantinova zákona byl poté užit na chudé.²⁰ Staří Slované dávali přednost trestu otroctví a vyhnanství před trestem smrti. V pověstech o českých zemích můžeme mnohdy narazit na vyzdvihování významu spravedlnosti a humanismu. Jako příklad uvedme kněžnu Libuši, která byla podle legend spravedlivou soudkyní. Upřednostňovala tresty mírné a byla si vědoma toho, že si mnozí při touze po odplatě zaměňují spravedlnost s krutostí.²¹ Také kníže Václav (907–935 n. l.) byl podle legend odpůrcem trestu smrti a nechával bořit šibenice.

Raný rozvoj trestního práva na našem území je ovlivněn latinským právem a současně zájmy tehdejších privilegovaných vrstev. Skrze latinské právo je vytvářen systém středověkého soudnictví, který se zprvu provozoval na panovníkově dvoře. Panovník měl povinnost svolávat k soudu světské i církevní šlechtice, či duchovenstvo (tzv. Boží soudy). Postupem času rozšiřují justiční sféru místní soudy v centrech hradské správy a soudy krajských popravců.²²

Zkoumání příčin páchané trestné činnosti je mnohdy spjato s vymítáním nečistých duchů, kteří jsou podle středověkých odborníků důvodem posedlosti

¹⁸ MONISTIER, Martin. Historie trestu smrti. str. 131

¹⁹ FRANCEK, Jindřich. Zločin a trest v českých dějinách. str. 14

²⁰ PETIŠKA, Eduard. Čtení o hradech zámčích a městech. str. 51

²¹ PETIŠKA, Eduard. Čtení o hradech zámčích a městech. str. 18

jedinců. Jako důkazní prostředky byly nejčastěji používány tzv. ordály převzaté z jiných kultur. Ve středověké Evropě se uplatňují ve dvou formách – vody a železa. U ordálu vody byl obviněný svázan do kozelce a vhozen do vody. „*Když se potopil a neutopil, vycházelo se z toho, že obviněný mluvil pravdu, neboť ho voda přijala, byl považován za nevinného.*“²³ Vedle této metody byla uplatňována metoda žhavého železa, při níž byl dotyčný popálen. Pokud se rána hojila, dotyčný mluvil pravdu, když se nehojila, lhal a byl podle dobových zvyklostí potrestán.²⁴

Mezi tresty uplatňovanými ve středověku byl nejčteněji zastoupen trest smrti nebo trest zmrzačením (lámání kolem, natahování na skřípec, apod.). Trest smrti byl různě odstupňován podle závažnosti trestného činu. Jeho mírnější formou bylo například stětí či oběšení, mezi tresty přísnější můžeme zařadit zahrabání zaživa, či upálení nebo rozčtvrcení. Pro provádění trestů existovalo povolání kata, které vyžadovalo specifický um. Například při technice trhání koňmi, vybíral kat zvířata podle fyzických dispozic odsouzeného. Cílem bylo, aby obecenstvo vidělo utržení všech čtyř údů ve stejný okamžik. Takováto podívaná měla způsobit zastrašení ostatních před konáním činu, za který byl odsouzený potrestán.²⁵

Kromě výše uvedených trestů existovaly také tresty mírnější, např. ztráta sociálního statutu a z něho vyplívajících práv. V křesťanské společnosti to bylo svědčení při právních aktech nebo nemožnost být někomu kmotrem. Člověk tedy svým přečinem ztrácel svou čest nebo právo vykonávat různé právní úkony.²⁶

Vězeňství ve feudalismu plnilo roli obdobnou jako v již zmíněném římském impériu, tedy především roli zajišťovací.²⁷ Pro privilegované mnohdy představovaly vězení zdi klášterů. V kláštorech byly na vězně kladeny jisté

²² FRANCEK, Jindřich. Zločin a trest v českých dějinách. str. 14

²³ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a MAKARIUSOVÁ, Vlasta. Úvod do Penologie. str.12

²⁴ Tamtéž

²⁵ DULMEN van Richard. Bezectní lidé. str. 170

²⁶ Historická penologie. Kabinet dokumentace a historie VS ČR. Praha 2003, roč.1. str.4

²⁷ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a MAKARIUSOVÁ, Vlasta. Úvod do Penologie. str.13

nároky (život v souladu s řádem), což bylo často spojeno s prvkem převýchovy. Vedle klášterů byli významnější lidé umísťováni také do tzv. šlechtických vězení (např. Daliborka v Praze, různé české hrady). Jako předobraz dnešních věznic můžeme označit středověké hladomorny či šatlavy. Zde však byli vězni drženi za podmínek, které mnohdy nebyly slučitelné s možností přežití – nedostávali jídlo ani vodu a byli tedy odsouzeni k smrti hladem.²⁸

V oblastech kolem střeozemního moře se na přelomu 15. a 16. století setkáváme s fenoménem tzv. galejníků na lodích. Jednalo se o odsouzence k doživotnímu trestu nahrazujícímu trest smrti. Tito galejníci žili prakticky stále na moři, kde se veslující a připoutaní k lavicím plavili na lodích s různými poslánímí. Traduje se, že galejníci měli zavázána ústa, aby nebyl slyšet jejich nářek. V případě úmrtí byli odpoutáni od svých okovů a vhozeni do moře.²⁹ I české trestní soudy posílali koncem 16. století odsouzené do ciziny, konkrétně na stavby pevností proti Turkům. Ve světě dochází také k deportacím odsouzených, například do Austrálie, až do poloviny 19. století.³⁰

1.2 Pojetí trestu odnětí svobody od 18. století

V 18. století nastává z pohledu účelu a smyslu trestu významná etapa ve vývoji trestního práva a tou je reforma středověkého trestního práva. Rozvoj v tomto směru byl výraznou měrou urychlen nástupem filozofie osvícenství s důrazem na ideály humanismu a lidských práv. S reformou trestního práva se rozvíjí penologické systémy, které lze chápat jako zásady a postupy, jež mají být vodítkem nejen k odplatě, ale i k nápravě pachatele. Tyto systémy využívají nové poznatky věd o člověku, zejména poznatky o lidské psychice, chování, výchově a fungování v sociálním prostředí. V 18. století společnost přichází ke zjištění, že ani ty nejpřísnější dosud uplatňované tresty mnohdy

²⁸ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. Sociální Ochrana terciální prevence, její možnosti a limity. str.31

²⁹ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a MAKARIUSOVÁ, Vlasta. Úvod do Penologie. str.13

³⁰ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. Sociální Ochrana terciální prevence, její možnosti a limity. str.33

nevedou k nápravě pachatele.³¹ Hledají tak jiné metody, jak by bylo možné pachatele trestné činnosti resocializovat. Jednou z možností, jak může k úspěšné nápravě pachatele dojít, je i trest odnětí svobody.³²

Jedním z prvních, kteří kritizovali nepřiměřenost některých trestů s přihlédnutím ke společenské nebezpečnosti, byl právník a spisovatel Thomas More (1478–1535). Thomas More je mimo jiné znám svým postojem k soukromému vlastnictví, ve kterém vidí jádro kriminality a dalších problémů. Jako dalšího kritika účelu a smyslu soudobého trestu zmiňme francouzského filosofa a právníka Charlese Louise Montesquieuho (1689–1755). Montesquieu se mimo jiné dožadoval zaručení právních jistot, nezávislosti soudců, úměrnosti mezi trestem a trestným činem a následně účelu trestu, který dbá na výchovné funkce trestu. Na jeho myšlenkách staví již zmíněný Cesare Beccaria (1738–1794), odpůrce krutých trestů a trestu smrti vůbec.³³

Změny v evropské společnosti významně urychlila Francouzská revoluce (1789–1799), během níž byl přijat francouzský trestní kodex (r. 1791) ovlivněný Beccariovými myšlenkami. Francouzská revoluce s sebou přinesla nástup humanismu, který kladl důraz na práva, jež se promítají i do trestů. Paradoxem je, že právě během této revoluce se trest smrti ve velké míře uplatňoval.³⁴

Na přelomu 17. a 18. století se také s rozvojem státu a úpadkem církevní moci zřizují specializované ústavy pro duševně nemocné, mentálně retardované a hlavně pro kriminálníky (trestnice). V době průmyslové revoluce vězni získávají právo vydělat si na svou obživu. Otázkou je, zda toto „právo“ nezaručovalo spíše přísun levné pracovní síly na stavby a do kamenolomů, než zkvalitnění života odsouzených. Vězni s mírnějšími tresty měli pobyt ve věznicích snazší. Takové tresty byly udíleny zejména za rozpory s režimem,

³¹ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. Sociální Ochrana terciální prevence, její možnosti a limity. str.36

³² GIDDENS, Anthony. Sociologie. str.58

³³ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a MAKARIUSOVÁ, Vlasta. Úvod do Penologie. str.13

³⁴ Tamtéž

NOVOTNÝ, Oto, a kol., Kriminologie. str.70

nikoli za újmy na majetku nebo životech spoluobčanů. Vězni byli často celodenně spoutáni různými pouty, která značně omezovala jejich pohyb. Ve věznicích 17. A 18. století byly také často zadržovány děti. Za zletilého byl totiž považován člověk, o něhož se již rodina nemusí starat. Další nevhodnou skupinou, která byla do věznic umísťována spolu s vrahy a zloději, byli lidé psychicky nemocní. I ti byli velice často drženi v okovech a přistupovalo se k nim stejně, ne-li hůře jak k ostatním.³⁵

V Habsburské monarchii vydává roku 1768 Marie Terezie nový trestní kodex *Constitutio Criminalis Theresiana*, který výrazně omezuje ukládání trestu smrti.³⁶ Nadále ale zůstalo zacházení s provinilci na dnešní poměry přísné a tvrdé. Zločinci bývali přikováni za ruce a nohy v malém prostoru. Kromě toho vězně sužoval chlad a vlhkost, často kurděje z nedostatku vitamínů a minimální stravy. Strava vězňů byla velice chudá. Nebylo výjimkou, že ve věznicích nepřežili více než dvacet měsíců od nástupu k výkonu trestu.³⁷

Věznice se na našem území rozvíjejí za vlády Josefa II., který vládl v letech 1780–1790 a navázal na reformy své matky Marie Terezie a Beccariovy myšlenky. Josef II. vydal roku 1787 *Všeobecný zákoník o zločinech a trestech*. Tento zákoník vyházel ze zásady úměrnosti trestného činu a trestu. Obsahoval výčet trestných činů, za který je možno uložit trest a zcela rušil torturu, mrzačící tresty a trest smrti.³⁸ Díky novému zákoníku vzrostla potřeba výstavby nových vězeňských zařízení a justičních komplexů.³⁹

Za další zlom ve vězeňství na našem území lze považovat rok 1852, kdy byl vydán Císařský patent č. 117. Tento patent upravoval přečiny a přestupky pachatelů a následné zacházení s nimi. Po vydání tohoto patentu vězni již nebyli připoutáváni těžkými břemeny, ani k sobě navzájem.⁴⁰

³⁵ MATOUŠEK, Oldřich. Ústavní péče. str. 31

³⁶ Historická penologie, Kabinet dokumentace a historie. Praha 2003, roč. 1, str. 5

³⁷ MATOUŠEK, Oldřich. Ústavní péče. str. 31

³⁸ ČERNÍKOVÁ, Vlasta a MAKARIUSOVÁ, Vlasta. Úvod do Penologie. str.13

³⁹ MATOUŠEK, Oldřich. Ústavní péče. str. 29

⁴⁰ Historická penologie. Kabinet dokumentace a historie. Praha 2003, roč. 1, str. 6

1.2.1 Vývoj penologických přístupů a metod směřujících k nápravě vězně

Mnohé přístupy k nápravě pachatelů trestné činnosti můžeme označit z dnešního pohledu za neuspokojivé. Mezi přístupy, které jsou v dnešní době již dávno překonány, patří např. ledové sprchy, jejichž účelem bylo pomocí šoku dosáhnout společensky žádoucího chování jedince. Jako další překonaný přístup lze uvést vsazování klientů do speciálních přístrojů podobných dnešním zábavným atrakcím, od nichž byla rovněž očekávána náprava chování vlivem vysoké rychlosti či neočekávaného pohybu.⁴¹

Mezi uplatňované přístupy, jež jsou z dnešního pohledu racionální a empirické, lze zařadit přístup J. Ch. Reila (1759–1813). Reil byl německý lékař, který působil na vězně psychodramatem. Vězňům pomáhal pomocí dramatu navodit pocity, které je vedly k pochopení spáchaného činu. Nejčastěji šlo o divadelní hry, ve kterých účinkovali sami vězni. Reil stavěl hry na uvědomění si vlastní pokory, odpovědnosti a pocitů provinění. Soustředil se tedy na uvědomění si vlastní viny, které je prvním krokem k nápravě jedince.⁴²

Z penologických přístupů, které byly uplatňovány v 18. a 19. století, jsou v literatuře ponejvíce zmiňovány tyto: Pensylvánský systém, Auburnský systém, Smíšený klasifikační systém a Progresivní systém.

1) Pensylvánský systém

Pensylvánský systém vznikl roku 1789 ve Philadelphii. Bývá nazýván také jako systém izolační. Izolační z toho důvodu, že vězni jsou v tomto systému drženi na celách osamocně. Východiskem tohoto systému byl názor, že osamocněný vězeň může více o svých skutcích přemýšlet a zpytovat tak své svědomí. Pro zpytování svědomí mohla vězni sloužit četba Bible, kterou měl na cele k dispozici. Systém izolací zabraňoval případné kriminální nákaze (nevhodnému chování, jež by se mohlo šířit mezi vězni ve skupině).⁴³ Tento

⁴¹ MATOUŠEK, Oldřich. Ústavní péče. str. 31

⁴² Tamtéž

system nepřinesl očekávaný prvek nápravy vězně. Vězni z důvodu dlouhodobé izolace často trpěli zhoršením fyzického i duševního stavu. U mnohých vězňů kvůli deprivaci z dlouhodobého nedostatku kontaktu s druhými lidmi docházelo k depresím, které vedly až k psychickému zhroucení.⁴⁴

2) Auburnský systém

Auburnský systém byl zaveden roku 1823 ve státě New York. Bývá také označován jako systém mlčení. Obdobu tohoto systému lze nalézt i v Evropě, kde je podobný přístup uplatňován již roku 1810 v Ženevě. Systém mlčení se vyznačuje ústupem od totální izolace vězňů. Vězni mají možnost při zachování mlčení vykonávat aktivity v dílnách, které sdílí s dalšími spoluvězni. Zůstávají na celách izolováni pouze v noci. Tento systém odstraňoval následky izolace, které přinášel systém Pensylvánský. Mlčení však bylo v rozporu s přirozenou lidskou potřebou komunikovat. Nedodržování mlčení bylo mnohdy vynucováno tělesnými tresty. Co se týká samotné nápravné funkce, nedával tento systém vězni dostatečný prostor pro přípravu na reálný život po propuštění z věznice.⁴⁵

3) Smíšený klasifikační systém

Tento systém vzniká z potřeby diferencovat vězně podle pohlaví, věku, charakteru spáchaného trestného činu, pracovních schopností nebo úrovně vzdělání. Za smíšený bývá označován z toho důvodu, že vychází z režimu izolace i z režimu mlčení. Průlomové bylo jeho třídění vězňů uvnitř věznice (rozděluje kupříkladu prvotrestance od recidivistů), čímž se zmírnil dopad negativních vlivů, jež na jedince ve věznici mohou působit. V Ženevě se roku 1833 vyskytuje smíšený systém, v kterém je vězni nabízena i možnost odpuštění části trestu.⁴⁶

⁴⁴ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. Sociální Ochrana terciální prevence, její možnosti a limity. str.37

⁴⁵ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a MAKARIUSOVÁ, Vlasta. Úvod do Penologie. str.14

4) Progresivní systémy

Skupinu progresivních systémů spojuje pravidlo, podle něhož by odsouzení měli být po dobu výkonu trestu diferenciováni v závislosti na odpykané době trestu a na chování, které je po dobu jejich trestu hodnoceno. V progresivních systémech se dbá na koncept nápravy pachatele trestné činnosti. V tomto konceptu můžeme například najít aktivity zaměřené na vzdělávání, výchovu k práci a systém pozitivních odměn. V progresivním systému jsou nejvíce rozšířeny dva režimy: anglický a irský.

Anglický režim dbá u vězňů, kteří mají povinnost pracovat, na odbornou profesní přípravu. Vězni tedy již nevykonávají činnost jen pro užitek společnosti, ale zdokonalují zároveň i své schopnosti. Myšlenka vzdělávání vězňů se osvědčila a přetrvává do dnešní doby. Vězni skrze profesní přípravu získávají ve společnosti určitou prestiž, která jim po propuštění z výkonu trestu pomáhá snadněji nalézt uplatnění a začlenit se lépe do společnosti.⁴⁷

Irský režim zavádí bodovací systém, skrze který má dojít k postupné přípravě odsouzeného na život po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Za zakladatele tohoto systému je považován Alexander Maconochie (1787–1860). Ten bývá mimo jiné označován za jednoho z tvůrců moderní penologie 19. století. Maconochie si představoval, že by vězeň od soudu obdržel v závislosti na spáchaném trestném činu určitý obnos bodů. Následně by získával další body v rámci hodnocení jeho chování. Po dosažení určitého počtu bodů by byl vězeň připraven na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Tento režim klade důraz na přístup vězně k jeho trestu.⁴⁸

Na irský progresivní systém reaguje hnutí civilních občanů a úředníků v Americe, kteří roku 1870 svolávají „American Prison Congress“. Toto

⁴⁶ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. Sociální Ochrana terciální prevence, její možnosti a limity. str.38

⁴⁷ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a MAKARIUSOVÁ, Vlasta. Úvod do Penologie. str.15

⁴⁸ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. Sociální Ochrana terciální prevence, její možnosti a limity. str.40

setkání formuluje zásady pro zacházení s lidmi ve výkonu trestu odnětí svobody.

Zásady „American Prison Congress“⁴⁹:

- účelem trestu odnětí svobody je náprava, nikoliv utrpení
- vězni mají být v průběhu trestu odnětí svobody průběžně hodnoceni
- na dobré hodnocení mají navazovat odměny
- vězeň má mít možnost volby, není nikomu podřízen, je to on, kdo řídí svůj osud

Postupem času získávaly penologické přístupy racionálnější a vědecktější rovinu, čímž se metody pro zacházení s vězni zkvalitňovaly. Ve věznicích se pozornost začala soustřeďovat na vzdělávání, kvalitní trávení volného času apod. Rozvíjející se penitenciární výchova, která se zaměřuje na začlenění odsouzených do společnosti, zohledňuje možné negativní vlivy, které s sebou trest odnětí svobody přináší. Jeden z příkladů pokrokového myšlení v oblasti nápravy můžeme najít ve Švýcarsku. Zde byl roku 1985 zřízen tzv. Witzwilský nápravný ústav – trestně pracovní ústav, do něhož byli zařazováni prvně trestaní pachatelé. Zařízení bylo specifické svými podmínkami, které připomínaly podmínky na svobodě. Pomocí zavedení zmíněného režimu se mělo předejít negativním jevům spojeným s trestem odnětí svobody. Náprava vězňů byla uskutečňována skrze práci v zemědělství. Vězňům byl při práci umožněn volný pohyb. U tohoto přístupu můžeme pozorovat jistou paralelu s veřejně prospěšnými pracemi.⁵⁰ Snaha pracovat s vězni, motivovat je a postupně napravit, se stala trvalým trendem přetrvávajícím do současnosti.

⁴⁹ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. Sociální Ochrana terciální prevence, její možnosti a limity. str.41

⁵⁰ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. Sociální Ochrana terciální prevence, její možnosti a limity. str.43

2. Zločinnost jako kriminologický problém

Snaží-li se systém napravovat jedince, jenž se dopustil trestného činu, musí pátrat po příčinách jeho zcestného jednání a z nich následně při práci s pachatelem vycházet. Kriminologie rozlišuje podle faktorů ovlivňujících páchaní trestné činnosti čtyři směry, s nimiž se blíže seznámíme v následující podkapitole.

2.1 Faktory ovlivňující páchaní trestné činnosti

Kriminologie vidí více příčin, které vedou k páchaní trestné činnosti. Jsou to příčiny: biologické, psychologické, sociologické a multifaktorové.

1) Směr biologických kriminologických teorií

Za zakladatele tohoto směru bývá označován vězeňský lékař Cesare Lombroso (1835–1909). Lombrosova teorie byla ovlivněna Darwinovou koncepcí z roku 1859. Lombroso tvrdí, že zločinec má specifické rysy podobající se opici, podle nichž lze určit, zda je jedinec předurčen k páchaní trestné činnosti. Lombrosova metoda byla užívána především evropskými kriminology v 19. století. Dnes je již samozřejmě zastaralá a určování zločinců podle vzhledu je dávno překonáno. Sám Lombroso později připustil, že na jedince mají vliv i další determinanty.⁵¹

Směr biologických kriminologických teorií se později zaměřuje na výzkum dědičných vloh. Ani tento směr nijak výrazně biologickou krimogenezi nepotvrdil. Za jistý „vrchol“ tohoto směru lze označit procesy se židy, které byly konány za 2. světové války. Procesy se zakládaly na antisemitských postojích, z dnešního pohledu nepřijatelných. Do tohoto směru bývá také v současné době začleňována otázka agresivního chování

⁵¹ Duchovenská služba v penitentiárním prostředí. str. 40

v souvislosti s pohlavím. Zatímco ženy v konfliktech využívají spíše agresi verbální, muži mají sklony k agresi fyzické.⁵²

2) Směr psychologických kriminologických teorií

Příčinou páchaní trestné činnosti může být z pohledu tohoto směru citová deprivace, existenční krize spojená se ztrátou smyslu života a další determinanty, které určují životní směr jedince.

Při pátrání po příčinách kriminálního jednání můžeme zmínit osobnost Sigmunda Freuda (nar. 1856), který jako příčinu poruch chování jedince označoval pudové tendence, nebo tendence skryté v subsystému osobnosti, který člověku sám napovídá, jaké chování je společensky přípustné a jaké naopak nežádoucí. Freud hovořil o složce osobnosti nazvané superego, která je formována působením výchovy a která by měla jedince civilizovat, nutit ho dosáhnout ideálů. Příkazy a zákazy v dětství budují morální složku, kterou jedinec přejímá do dospělosti. Pokud se superego u jedince formuje necíleně, vzniká problém, který ovlivní celý následující život. Další osobnostní složkou je podle Freuda libido, které tlačí jedince k rozhodování a jednání na základě pudů. Třetí složka nazvaná ego, nutí jako jediná jedince k racionálnímu hodnocení situací. Vychází ovšem z jedincovy povahy, která je zcela individuální. Tutéž situaci proto mohou různí jedinci vyhodnotit zcela odlišně.

Rakouský lékař a psycholog, spolupracovník a žák Freuda, Alfred Adler (nar. 1870) zdůrazňoval předurčenost psychiky, zejména sociální determinaci prostředí, v němž jedinec vyrůstá a žije. Podle Adlera člověk touží po moci nad druhými lidmi.

V současném pojetí tohoto směru je přikládán velký význam kognitivní teorii sociálního učení. Tato teorie usnadňuje pochopení příčin, které vedou jedince k páchaní trestné činnosti. Vychází z behavioristické teze, která říká, že: *„tak jako ostatní vzorce chování, je i zločin vyústěním předcházejících*

⁵² NOVOTNÝ, Oto a kol., Kriminologie. str.78

*procesů sociálního učení na principu posilování, nápodoby i identifikace.*⁵³ Jedinec je tedy v tomto případě ovlivněn skrze procesy sociálního učení a ritualizace.

3) Směr sociologicky kriminologických teorií

Skrze sociologický směr je kriminalita vysvětlována jako společenský fenomén. Z představitelů tohoto směru zmiňme francouzského sociologa Émila Durkheima (1858–1917). Durkheim ve svých teoriích vychází z toho, že neexistuje společnost, v níž by neexistovala kriminalita. Tvrdí, že z kriminality se může stát v některých případech normální jev, který je do jisté míry společností tolerován. Durkheimova teorie bývá označována jako teorie anomie.⁵⁴

Na teorii anomie navazuje Robert King Merton (1910–2003). Přichází s teorií odchylného chování. V teorii odchylného chování hrají důležitou roli žádoucí cíle spolu s prostředky, jimiž se chce jedinec těchto cílů domoci. Merton zastává názor, že privilegovaní lidé se mohou snáze domoci vysněných cílů (peníze, bohatství, úspěch). Jelikož některé skupiny nemají k dispozici zákonné prostředky pro dosažení podobných cílů, uchylují se mnohdy k sociálně nepřijatelnému jednání. Merton v této souvislosti rozlišuje pět typů jednání: konformismus, inovace, ritualismus, únik a vzpoura.⁵⁵

Tématem nevyhovujících sociálních podmínek a kulturních konfliktů, které mají vliv na páchaní trestné činnosti, se zabývá také Chicagská kriminologická škola, jejíž největší rozkvět zaznamenáváme ve 20. a 30. letech 20. století, kdy zkoumá zejména důsledky 1. světové války a krizi americké ekonomiky. Její přínos můžeme spatřit v prokázání skutečnosti, že špatné sociální podmínky mají nesporný vliv na kriminalitu.⁵⁶ Za představitele tohoto směru bývají označováni C. R. Shaw a H. D. McKay. Ti se zabývají tzv. sociální dezorganizací, která vede k úpadku interpersonálních vztahů a má za

⁵³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Kriminální psychologie. str.55

⁵⁴ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol., Kriminologie. str.85

⁵⁵ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol., Kriminologie. str.86

následek sociálně deviantní chování. Řídká sociální síť podporuje anonymitu, v níž stoupá kriminalita mládeže, což bylo prokázáno v periferiích Chicaga. V současné době se tento problém netýká pouze periferií velkoměst, ale zaznamenáváme ho i v menších sídlech ČR. Příkladem mohou být probíhající nepokoje ve Šluknovském výběžku.⁵⁷

Z dalších sociologicky orientovaných teorií kriminologie můžeme jmenovat teorii diferenciovaného sdružování, jejímž představitelem je Edwin H. Sutherland (1883–1950). Ten přichází s tvrzením, že se člověk jako zločinec nerodí, ale postupně se jím stává. Člověk, který se stává zločincem, je podle Sutherlanda v častém kontaktu se zločinci, od kterých si osvojuje jakýsi vzor zločineckého jednání. Takový jedinec se během své socializace častěji setkává s pozitivním přijímáním kriminálních vzorců než s jejich trestáním.⁵⁸ Na Sutherlandovu teorii navazuje William Glasser (nar. 1925), jenž podporuje Sutherlandovu tezi přejímání vzorů kriminálního jednání. Glasser předkládá teorii diferencované identifikace, v níž říká, že při přejímání negativních hodnot závisí na osobnosti jedince. Jedinec má tedy podle něj určitou možnost volby.⁵⁹

V 60. a 70. letech 20. století vznikají v USA a Evropě teorie, které objasňují některé dosud tabuizované skutečnosti. Mezi tyto teorie lze zařadit tzv. etiketizační teorii označující kriminalitu za normální jev. Tato teorie vychází z výzkumu latentní kriminality – každý člověk ve svém životě spáchá nějaký čin, kterým porušuje trestní zákon. Upozorňuje především na fakt, že mezi lidmi, kteří jsou za své zločiny stíháni, jsou nejčastěji lidé ze spodních společenských vrstev. Mocní se z pohledu etiketizační teorie snaží ochraňovat své statuty, například pomocí kontrolních instancí (kontrolními orgány). Tato teorie má jednu slabinu, která spočívá v popírání objektivní existence kriminality jako sociálně patologického a společensky škodlivého fenoménu.

⁵⁶ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol., Kriminologie. str.86

⁵⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Kriminální psychologie. str.51.

<http://aktualne.centrum.cz/domaci/regiony/ustecky/clanek.phtml?id=712485> [online], [2. 11. 2011]

⁵⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Kriminální psychologie. str.55

Přitom je nepochybné, že stát by měl jednat pro dobro všech občanů a nikoliv pro jednotlivé vrstvy. Nelze však opomenout skutečnost, že lidé disponující větším kapitálem bývají oproti nemajetným vrstvám v mnoha ohledech ve výhodě.⁶⁰

Zcela zásadní faktory, jež jedince utváří, jsou rodina, přátelé a blízké okolí (party, škola, aj.). Ze sociálního prostředí jedinec čerpá normy pro své chování a rozhodování. Funkční rodina tvoří základ dobrého života. Považuje se za stěžejní pro dobrou integraci jedince do společnosti. Jedinec se v rámci rodiny učí vztahům. Z prostředí rodiny člověk vychází do společnosti, kde si buduje pozici založenou na hodnotách a zkušenostech z domova. Pokud jedinec vychází z prostředí, kde rodina nefunguje, je jeho život mnohdy negativně ovlivněn zásadní ztrátou, a to ztrátou přirozeného výchovného prostředí.

Záběr sociologických teorií kriminologie je široký, mnohé v této části práce nebyly blíže představeny. Všechny tyto teorie však poukazují na prostor pro intervenci do problémových skupin obyvatelstva. Ta by měla probíhat preventivně, tedy dříve než dojde k trestnímu stíhání a jedinec získá nálepku nepřizpůsobivé osoby.

Oproti trestu odnětí svobody je včasná intervence lepším řešením z mnoha důvodů. Jedinec se tím vyhne fázím prizonizace a pro společnost je včasný zásah výhodnější i z finančního hlediska. Procesu prizonizace bude věnována pozornost v pozdějších kapitolách.

4) Směr multifaktorových kriminologických koncepcí

Jak je patrné již z názvu, multifaktorové kriminologické koncepce vychází z kombinování hned několika teorií. Za reprezentanty tohoto směru lze označit manžele Glueckovy z USA. Ve 30. letech 20. století rozvinuli teorii o vzájemném působení příčin různého charakteru (psychických, sociálních,

⁵⁹ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol., Kriminologie. str.86

⁶⁰ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol., Kriminologie. str.90

ekonomických, somatických ad.). Z jejich výzkumu vyšlo najevo, že významně porušené rodinné vztahy, kde byly kupříkladu hojně uplatňovány fyzické tresty, vedly v budoucnu k sociálním deviacím dětí, které za těchto podmínek vyrůstaly. Problémy dětí se začaly vyskytovat již v dětství, především ve vztahu k vrstevníkům. Děti vyrůstající v problémových rodinách často provozovaly protispolečenské aktivity, které lze do jisté míry považovat za počátek kriminální kariéry. Autoři v otázce prevence sociálně patologických jevů přikládají velký význam rodině, v níž je vynucována jistá disciplína, panuje v ní dohled, ale přítomna musí být rovněž pozitivní citová náklonnost obou rodičů.⁶¹

Z našeho prostředí upozorníme na teorii, kterou se zabýval Zdeněk Matějček (1922–2004). Ten poukazoval na neuspokojování základních citových potřeb. Když je dítě nebo i dospělý odmítán, uzavírá se do svého světa a dochází u něj k psychické deprivaci. Deprivace je stav, který je způsoben předchozím dlouhodobým neuspokojováním základních potřeb. Těmito potřebami jsou míněny stále se rozvíjející podněty (dotyky, verbální komunikace, hry), spánek atd. Dítě má potřebu mít kolem sebe známé prostředí, v němž pocítuje podporu alespoň jedné stálé osoby, která o něho jeví zájem. Později jedinec z poznaného světa, nejlépe funkční rodiny, přechází do nového prostředí, kde uplatňuje získané zkušenosti. Matějček vysledoval, že projevy deprivace (opožděný vývoj, emoční plochost, špatné sociální vazby) se vyskytují nejvíce u jedinců, kteří byli v ústavní péči. Tito jedinci často trpí krátkodobým, povrchním a účelovým chováním, které se v důsledku neuspokojení projevuje zlostnými výbuchy a agresivitou.

Poměrně nová informace o příčinách vzniku kriminálního života se objevila na internetových stránkách Vězeňské služby České republiky. Jedná se o zjištění, že život „kriminálního“ začíná již ve třech letech. Tým vědců na univerzitě v Pensylvánii analyzoval souvislost mezi dětstvím a psychikou

⁶¹ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol., Kriminologie. str.96

věznů. Z poznatků vyšlo najevo, že výtržníci se projevují abnormálními emočními reakcemi ještě dříve, než začnou navštěvovat mateřskou školu. Výzkum ovšem neprokázal, zda mají rané abnormality původ v genetických dispozicích nebo ve špatné výchově.⁶²

Výše uvedené přístupy poukazují na širokou problematiku příčin sociálně patologického jednání. Skrze tyto přístupy se nabízí možnost mnohým problémům předcházet. Nejčteněji zastoupenou skupinou ve věznicích ČR jsou lidé se základním vzděláním nebo vyučení bez maturity (viz tabulka č. 1), kteří pochází z nejslabších sociálních skupin.⁶³

Tab. č. 1:

Složení vězňených osob podle dosaženého stupně vzdělání k 31. 12. 2010

Vzdělání	Celkem	%
bez základního vzdělání	53	0,24%
zvláštní škola	608	2,78%
nedokončené základní	622	2,84%
základní vzdělání	8860	40,47%
vyučení bez maturity	8800	40,20%
vyučení s maturitou	536	2,45%
střední škola bez maturity	137	0,63%
střední škola s maturitou	1672	7,64%
vyšší odborné	13	0,06%
vysokoškolské BC.	64	0,29%
vysokoškolské Mgr., Ing.	253	1,16%
vysokoškolské Dr.	47	0,21%
dízelec - nezjištěno	227	1,04%
Celkem	21892	100,00%

⁶² <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/aktuality-220/uz-ve-trech-letech-se-pry-da-zjistit-zda-z-ditete-vyrose-zlocinec> [online], [13. 2. 2011]

⁶³ Statistická ročenka 2010, Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky str. 82

2.2 Věznice jako ochrana před nebezpečnými pachateli

Zabýváme-li se problematikou trestu odnětí svobody, musíme zmínit funkci ochrany většinové společnosti. Trest odnětí svobody lze chápat jako následek spáchání trestného činu. Stát se snaží docílit žádoucího stupně bezpečnosti, k čemuž využívá různé nástroje, mezi nimi i trestu odnětí svobody.

Pachatele trestných činů je nutno na základě jejich nepřizpůsobivého chování separovat z důvodu bezpečnosti společnosti. Dvě kazuistiky takových pachatelů jsou uvedeny v přílohách na konci této práce. Ve věznicích je zabráněno jakémukoliv držení zbraní či jiných předmětů, kterými by vězeň mohl druhou osobu bezprostředně ohrožovat. Snaha věznice o jakoukoli nápravu pachatele bývá komplikovaná, neboť problém většinou vychází z prostředí, ve kterém se jedinec před výkonem trestu dlouhodobě pohyboval. Jak bude popsáno později v textu, pro nápravu je mnohdy nevhodné samo prostředí uvnitř věznic.

Pro ilustraci je níže uvedena nejčastěji páchaná trestná činnost (tabulka č. 2), skrze kterou můžeme posuzovat závažnost trestné činnosti a tím i nutnost a směr nápravné činnosti. Tabulka č. 3 dále uvádí, jak je trest odnětí svobody v ČR využíván ve srovnání s jinými státy.⁶⁴

⁶⁴ VEVERKA, Vladimír. BOGUSZAK, Jiří. ČAPEK, Jiří. Základy teorie práva. str.142

Tab. č. 2: Odsouzené osoby za vybrané trestné činy - k různým trestům

Ukazatel	2005	2006	2007	2008	2009
Celkem odsouzeno osob	67 561	69 445	75 728	75 761	73 787
§ 187 až 188a – nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů, šíření toxikomanie	1 326	1 445	1 382	1 360	1 542
§ 213 – zanedbání povinné výživy	7 174	7 120	6 066	6 081	6 157
§ 215a – týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě	134	225	255	254	281
§ 219 – vražda	153	121	118	133	136
§ 221, 222, 225 – ublížení na zdraví, rvačka	3 082	2 714	2 390	2 184	3 020
§ 234 – loupež	1 608	1 532	1 411	1 291	1 327
§ 241 až 243 – znásilnění a pohlavní zneužívání	491	468	455	479	519
§ 247, 248, 250 – krádež, zpronevěra, podvod	21 263	20 201	18 747	17 995	20 897
Trestné činy v dopravě	7 969	10 101	21 250	24 511	22 665
Ostatní trestné činy	24 361	25 518	23 654	21 473	39 140

Tab. č. 3: Porovnání poměru vězňených osob na 100 000 obyvatel⁶⁵

Stát	Údaje z roku	Poměr vězňených osob na 100 000 obyvatel
Česká republika	2010	207
Velká Británie - Wales	2010	150
Dánsko	2010	71
Německo	2010	88
Rusko	2010	582
Polsko	2010	214
USA	2009	743

⁶⁵ Statistická ročenka 2010, Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky. str. 91

Z tabulky č. 3 je patrné, že Česká republika nijak nevybočuje z řady a je v jakémisi pomyslném světovém průměru, co se týká počtu osob odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody. Tabulka č. 4 uvádí, na jak dlouhou dobu bývá trest odnětí svobody nejčastěji udělován.

Tab. č. 4: Složení odsouzených ve věznicích v ČR podle délky uloženého trestu v roce 2010⁶⁶

Délka uloženého trestu	2010			
	Muži	Ženy	Celkem	%
do 3 měsíců	326	25	351	1,80%
od 3 do 6 měsíců	1714	167	1881	9,67%
od 6 do 9 měsíců	1548	125	1673	8,60%
od 9 měs. do 1 roku	2938	211	3149	16,19%
od 1 do 2 roků	4080	199	4279	22,00%
od 2 do 3 roků	2348	132	2480	12,75%
od 3 do 5 roků	1959	97	2056	10,57%
od 5 do 7 roků	1008	49	1057	5,43%
od 7 do 10 roků	1187	59	1246	6,41%
od 10 do 15 roků	959	55	1014	5,21%
nad 15 roků	218	8	226	1,16%
doživotí	35	2	37	0,19%
Celkem	18 320	1 129	19 449	100%

Nejvíce lidí bylo v roce 2010 odsouzeno k trestu odnětí svobody na 1-2 roky (tabulka č. 4). U pachatelů, kteří jsou odsouzeni k dlouhodobým trestům odnětí svobody, lze předpokládat projevy zvláště nebezpečného chování, které ohrožuje společnost. Paradoxem zůstává, že právě tito dlouhodobě odsouzení jsou z hlediska penitenciární zkušenosti pro ostatní vězně, i pro vězeňský personál nejméně problematictí. Důvodem toho nejspíše je, že mají zájem o klidné a snesitelné plynutí času během dlouholetého výkonu trestu odnětí svobody.⁶⁷ Zdali skutečně trest odnětí svobody zabraňuje páchaní trestné činnosti a zdali se ve věznicích odehrává nějaká proměna vězně, zůstává nejednoznačné. Blíže o tom budou pojednávat následující kapitoly.

⁶⁶ Statistická ročenka 2010, Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky. str. 72

3. Věznice jako instituce trestní a výchovná

3.1 Účel a smysl trestu

Tématem této bakalářské práce je pojednat o trestu odnětí svobody z hlediska nápravy pachatele. Náprava však není jediným smyslem trestu, nelze opomenout jeho další funkce jako je například ochrana společnosti či odstrašení provinilce od dalšího páchaní trestné činnosti. O širší pochopení smyslu trestu a o jeho funkcích, včetně té resocializační, se snaží pojednat tato podkapitola.

3.1.1 Utilitární teorie

V této části práce se seznámíme s utilitárními teoriemi, které vychází z přesvědčení, že trest musí vždy přinést co nejlepší možné následky a současně zabránit většímu utrpení.

1) Odstrašující teorie

Odstrašující teorie byla v historii trestu hojně uplatňovaná. I dnes patří odstrašení mezi zastávané účely trestu. Odstrašení můžeme chápat jako odrazení jedince od nežádoucího jednání pomocí hrozby neblahého následku. Je ale otázkou, do jaké míry odstrašení účinkuje a jestli skutečně vychází z morálních důvodů. Jan Lata v souvislosti s odstrašující teorií říká: *„Odstrašení je někdy pokládáno za jakýsi „minimalistický“ úkol trestního práva a trestu, jehož cílem by měla být náprava pachatele“*⁶⁸

Tato teorie může mít důležitou roli při odstrašení od činu, který vyžaduje dlouhodobé plánování. Při plánování si lidé uvědomují, že svými činy budou porušovat zákon a existence trestů je může od těchto činů odradit. Potenciální pachatele může zastrašit příliš velké riziko. U trestných činů, při

⁶⁷ Dlouhodobé tresty odnětí svobody. str.162

⁶⁸ LATA, Jan. Účel a smysl trestu. str. 21

nichž jedinec jedná v afektu, tedy není si vůbec vědom dopadu svých činů, však tato teorie neplatí.⁶⁹

Je zřejmé, že ne u všech pachatelů bude odstrašující teorie fungovat. Filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770–1831) tvrdí, že pokud trestáme lidi za účelem jejich odstrašení, nezacházíme s nimi jako s lidskými bytostmi, ale jako se psy. Jak píše také Immanuel Kant (1724–1804), s člověkem má být zacházeno jako s osobou, jenž má účel sama o sobě.⁷⁰ Zde narážíme i na etické nedostatky této teorie.

Odstrašující teorie má svoje místo, mluvíme-li o ochraně společnosti. Možný trest může některé osoby od páchaní trestného činu odradit. Z hlediska nápravy pachatele se ale toto chápání trestu jeví jako nedostačující, neboť pachatel není skutečně napraven, jedná pouze ze strachu, nikoli z vlastního přesvědčení, že pravidla mají svůj smysl.

2) Nápravná teorie

Nápravná teorie spatřuje účel trestu odnětí svobody v zabránění recidivě. Sankce má být uložena tak, aby měl pachatel určitou možnost nápravy. Sankce je ukládána nikoliv jako nástroj odplaty či odstrašení, ale z důvodu resocializace pachatele.

Z hlediska nápravy pachatele trestné činnosti je nejlepší dosáhnout tzv. **prosociálního chování**, které se vyznačuje ztotožněním se sociálními normami, které jsou obecně platné a vyznačují se například tendencí přirozeně pomoci druhému člověku. V práci s pachatelem chceme, aby se ztotožnil s požadavky, které na něj společnost klade, aby jednal společensky žádoucím způsobem z vlastní vůle a nebyl k tomu nucen.

⁶⁹ LATA, Jan. Účel a smysl trestu. str. 21

⁷⁰ HEGEL, G. Základy filosofie práva. str. 130 „*Taková hrozba pokládá člověka za nesvobodného a chce ho donutit pomocí představy nějakého zla. Právo a spravedlnost však musí sídlit ve svobodě a ve vůli a nikoliv v nesvobodě, na niž se obrací hrozba. S takovým zdůvodněním trestu je to, jako když na psa zvednete hůl, a s člověkem není jednáno v souladu s jeho ctí a svobodou, nýbrž jako se psem*“

KANT, I. Základy metafyziky mravů. str.81- 91

LATA, Jan. Účel a smysl trestu. str. 26

Při osvojování požadavků (ritualizací) hraje výraznou roli svědomí, které vede k vytvoření zábran. Svědomí lze chápat i jako formu nástroje, který vede k posuzování sebe sama. Vývoj svědomí je však dlouhodobý proces, který se buduje v průběhu lidského života.⁷¹

Skrze resocializaci se snažíme dojít k druhotné socializaci jedinců, u nichž dřívější proces socializace proběhl neúspěšně. Ve věznicích dochází k socializaci skrze sociální učení, to může být manipulativní, nebo komunikativní. U manipulativního učení se jedinec přizpůsobuje tlaku, který je na něho kladen, jedná z donucení. Komunikativní přístup spočívá v tom, že jedinec s vychovatelem komunikuje a prokazuje tak vlastní aktivitu. Z hlediska nápravy je žádoucí, aby jedinec aktivně spolupracoval. Problémem je, že vězni sice mnohdy komunikují, ale často pouze účelově, ve svůj vlastní krátkodobý prospěch.⁷²

Současný justiční systém se snaží o nápravu různými způsoby, ať již skrze Probační a mediační službu, či skrze Program zacházení, který je s vězni realizován ve věznicích. V praxi se ovšem často stává, že velké procento lidí, kteří projdou výkonem trestu odnětí svobody, nadále recidivuje.⁷³

3) Eliminační teorie

Eliminační teorie se snaží na určitou dobu zbavit člověka, který páchá trestnou činnost. Bývá proto nejčastěji spojována právě s trestem odnětí svobody, zvláště s dlouhodobým, nebo také s trestem smrti. Mimo těchto trestů se s ní můžeme setkat v zákazu řízení apod. V první kapitole této práce jsme se s ní mohli setkat v podobě vyhnanství. Vězení je z pohledu zadržování nebezpečných pachatelů nezastupitelným nástrojem. Vzhledem k nákladnosti a problémům, které s sebou eliminace pachatele trestné činnosti přináší, by měl být tento trest ukládán co nejméně.⁷⁴

⁷¹ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a MAKARIUSOVÁ, Vlasta. Úvod do Penologie. str.60

⁷² ČERNÍKOVÁ, Vratislava a MAKARIUSOVÁ, Vlasta. Úvod do Penologie. str.60

⁷³ LATA, Jan. Účel a smysl trestu. str. 28

⁷⁴ LATA, Jan. Účel a smysl trestu. str. 30

Dlouholeté tresty odnětí svobody jsou udělovány pokud možno v minimální možné míře. Soud takovýto trest ukládá pachateli, u kterého je stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost zvláště vysoký a často není naděje, že by se pachatel mohl v brzké době napravit. Všichni odsouzení v ČR vykonávající trest odnětí svobody na doživotí spáchali jednou nebo opakovaně trestný čin vraždy.⁷⁵ Co se týká pohnutek vedoucích společnost k uplatňování eliminační teorie, lze sledovat jisté rozpaky nad zrušením trestu smrti. Znovuzavedení trestu smrti by ovšem bylo z pohledu této práce cestou zpět, neboť by se pachateli nenabízela možnost nápravy.⁷⁶

4) Restituční teorie – restorativní justice

Restituční teorie vychází z tvrzení, že v některých případech je žádoucí navázat kontakt mezi pachatelem a obětí. Předpokládá, že lze docílit toho, aby pachatel nahlédl na svůj čin očima oběti. Skrze setkání se nabízí možnost nápravy spáchaného činu. Pachatel a oběť tedy nezaujímají jen pasivní roli, ale aktivně se do řešení problému zapojují. Za určitých podmínek se také nabízí možnost zmírnění trestu v podobě podmíněného výkonu trestu odnětí svobody. Tento přístup nalézá využití zejména v případech prvopachatelů trestné činnosti, zvláště z řad mládeže, u kterých je předpokládána velká šance na nápravu. Své uplatnění má i v případech dlužníků.⁷⁷ Hlavním aktérem v české restorativní justici je Probační a mediační služba, které se později v práci věnuji.

Pro praktické zavádění prvků tzv. restorativního vězeňství v České republice prozatím nejsou připraveny vyhovující podmínky. Zavedení těchto prvků vyžaduje hlubší rozpracování vnitřních systémů věznic. Hlavní překážkou zavedení je dále bezpečnost a ochrana společnosti.⁷⁸

⁷⁵ Dlouhodobé tresty odnětí svobody. str.85

Dlouhodobé tresty odnětí svobody. str.150

⁷⁶ Dlouhodobé tresty odnětí svobody. str.159

⁷⁷ LATA, Jan. Účel a smysl trestu. str. 30

⁷⁸ Dlouhodobé tresty odnětí svobody. str.161

3.1.2 Retributivní (odplatná) teorie

Podle retributivní (odplatné) teorie je uložený trest přirozeným důsledkem kriminálního jednání. Trest má být pro pachatele újmou úměrnou závažnosti spáchaného činu. Tato teorie vychází ze stanoviska, že pachatel se vědomě rozhoduje pro či proti spáchání trestného činu. V posledních letech bývá tento přístup poměrně zastáván. Důvodem může být to, že rehabilitační a resocializační metody pro zacházení s pachateli trestné činnosti nenaplňují očekávané cíle.⁷⁹

Podle H. L. A. Harta (1907–1992) se odplatná teorie zakládá na třech podmínkách, jimiž jsou: úmyslné zavinění, etické ospravedlnění trestu a jeho přiměřenost k spáchané trestné činnosti. Otázkou ovšem zůstává, zda je správné trestat zlo zlem.⁸⁰

Retributivním teoriím není vyčleněn příliš velký prostor, jelikož se tato práce zaměřuje na nápravu pachatele a nikoliv na odplatu. Mimo jiné existují také teorie smíšené, které jsou alternativami zmíněných přístupů.

3.1.3 Účel a smysl trestu v současném zákonodárství

Z výčtu trestů, které jsou níže uvedeny, je zřejmé, že trest odnětí svobody není jediným trestem uplatňovaným na území ČR. Při stanovení druhu trestu přihlíží soud ke stupni nebezpečnosti trestného činu pro společnost a k následné možnosti nápravy a poměrům pachatele.⁸¹

⁷⁹ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol., Kriminologie. str. 200

⁸⁰ LATA, Jan. Účel a smysl trestu. str. 34

⁸¹ MITÁŠ, Václav. Duchovenská služba v penitenciárním prostředí. str. 103
§39 Zákon č. 40/2009 Sb.

Za spáchanou trestnou činnost může soud uložit následující tresty⁸²:

a) **odnětí svobody** – trestem odnětí svobody se rozumí, nestanoví-li trestní zákon jinak,

- 1) nepodmíněný trest odnětí svobody,
- 2) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody,
- 3) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.

- Zvláštním typem trestu odnětí svobody je výjimečný trest (§ 54).

b) **domácí vězení,**

c) **obecně prospěšné práce,**

d) **propadnutí majetku,**

e) **peněžitý trest,**

f) **propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty,**

g) **zákaz činnosti,**

h) **zákaz pobytu,**

i) **zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,**

j) **ztráta čestných titulů nebo vyznamenání,**

k) **ztráta vojenské hodnosti,**

l) **vyhoštění.**

Do roku 2010 platil na území ČR TRESTNÍ ZÁKON č. 140/1961 Sb., který si mimo jiné kladl za cíl nápravu vězně. Jedním z důvodů pozměnění tohoto zákona bylo, že se cíl nedařil naplnit u všech pachatelů trestných činů.

Nový trestní zákoník č. 40/2009 Sb. již důraz na nápravu vězně neklade. To ovšem neznamená, že stát o nápravu pachatelů trestné činnosti neusiluje. Ve vězeních fungují různé programy na resocializaci vězňů, které vytváří stát spolu s neziskovým sektorem. Současný trestní zákoník tedy nápravnou roli přenechává trestní nauce.

⁸² §52 Zákon č. 40/2009 Sb.

3.2 Věznice v ČR

Věznice jsou místem, kde probíhá náprava vězňů. Ta je rozvíjena skrze různé programy, do nichž se zapojují zaměstnanci věznic, jakož i nestátních organizací a církví. Počet 22 566 (tab.č.5) lidí ve výkonu trestu odnětí svobody v ČR poukazuje na skutečnost, že práce s vězni musí být dlouhodobě plánována a kvalitně realizována.

Tab. č. 5: Začátkem roku 2011 bylo ve věznicích umístěno:⁸³

	Žen	Mužů
Dospělých	1 360	21 009
Mladistvých	9	188
Celkem	22 566	

3.2.1 Věznice v ČR a jejich režimy

V ČR jsou věznice členěny podle zajištění bezpečnosti a způsobu střežení. Věznice mohou podle § 8 zákona č. 169/1999 Sb. ve znění pozdějších předpisů zřizovat speciální oddělení.

Trest odnětí svobody je zpravidla vykonáván ve věznicích (tab.č.6):

- s dohledem
- s dozorem
- s ostrahou
- se zvýšenou ostrahou⁸⁴

⁸³ Pramen: [http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/rychla-fakta/\[online\]](http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/rychla-fakta/[online]), [cit. 25. 2. 2011]

⁸⁴ ŠTĚRBA, Zdeněk. Penologie. str. 65

Tab. č.6: Současný stav k 15. 3. 2011 osob ve výkonu trestu odnětí svobody dle rozdělení:

Typ věznice	Počet odsouzených	
	občané ČR	Cizinci
Mladiství	145	2
Dohled (A)	684	16
Dozor (B)	7 781	432
Ostraha (C)	9 182	516
Zvýšená ostraha (D)	1 131	118

*Pramen: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/rychla-fakta/> [online], [15. 3. 2011]

Vedle vyjmenovaných režimů můžeme najít také speciální oddělení, která se snaží vyhovět individuálním potřebám jedinců.

Příklady speciálních oddělení:

- **MON - možný objekt napadení**

Tento typ oddělení je zřízen např. ve Věznici Vinařice. Na tomto oddělení jsou umístěni jedinci, kteří jsou považováni za možné objekty napadení. Bývají to zpravidla vězni drobnější postavy nebo ti, jejichž chování či spáchaný čin spoluvězně pobuřuje.

- **Pro mladistvé pachatele**

Pro mladistvé pachatele trestných činů je zřizován zvláštní typ zařízení podobný věznici. V tomto typu věznice je dbáno jak na vnější a vnitřní bezpečnost, tak i na individuální přístup.⁸⁵

- **Výstupní oddělení**

Toto oddělení je zřizováno pro vězně, jimž končí výkon trestu odnětí svobody. Mají zde být vytvářeny podmínky, které napomohou integraci vězně po propuštění. Vězni jsou na toto oddělení umístováni šest měsíců před očekávaným ukončením trestu. V této době věznice zajišťuje vězni platné doklady a seznamuje ho s podmínkami propuštění, mezi něž patří povinnost dostavit se do tří dnů po

⁸⁵ ČERNÍKOVÁ, Vratislava. Sociální ochrana. str. 90

propuštění ke koordinátorovi péče o občany společensky nepřizpůsobivé. Přejít vězně do samostatného života se v současné době uskutečňuje skrze úzkou spolupráci věznic a orgánů sociálního zabezpečení.⁸⁶

Výstupní oddělení se vyznačuje vyšším standardem. Vězeň zde může být v intenzivnějším kontaktu se specialisty, například sociálním pracovníkem, speciálním pedagogem či knězem. Specialisté mají za úkol pomoci vězni uvědomit si situaci, v níž se nachází, to že se o sebe bude muset postarat sám. Vězně často před propuštěním sužuje nervozita z budoucího „obtížného“ života. Některé organizace nabízejí programy poskytující doprovázení vězňů po výkonu trestu odnětí svobody.⁸⁷

Před propuštěním vězně má sociální pracovník za úkol⁸⁸:

- Překontrolovat doklady.
- Pomoci ve finanční nouzi, například tím, že zprostředkuje kontakt s kurátorem.
- Zkontrolovat ošacení odsouzeného před výstupem, případně mu pomoci zajistit odpovídající ošacení.
- Poskytnout propouštěnému informace, které jsou zapotřebí k získání povědomí o tom, co musí po výkonu trestu učinit. Tím se například rozumí zaregistrování na úřadu práce, návštěva kurátora atd.
- Pomoci při vyhledání spojů do místa, kam odsouzený cestuje, a předat mu výpis v papírové podobě.
- Pomoci při zajištění ubytování v místě trvalého bydliště, například v azylovém domě či ubytovně.

⁸⁶ ŠTĚRBA, Zdeněk. Penologie, str. 101

⁸⁷ MITÁŠ, Václav. Duchovenská služba v penitenciárním prostředí. str. 104

⁸⁸ MITÁŠ, Václav. Duchovenská služba v penitenciárním prostředí. str. 106

Zásad, podle kterých má být resocializace ve věznicích naplňována, je velké množství. V této části práce budou dále stručně rozčleněny na zásady obecné a speciální.⁸⁹

3.2.2 Metody zacházení s vězni v českých věznicích

Obecné metody zacházení s vězni

Obecné zákonem stanovené metody umožňují chod věznic. Jejich hlavním úkolem je zajišťovat bezpečnost, kázeň, hygienu, dále práva a povinnosti vězňů. Jsou předpokladem k následnému praktikování metod speciálních.

Uplatňované zákony a normy na našem území se zakládají na respektu k vězni jako lidské bytosti, jež má svou důstojnost a svá práva, i za předpokladu, že se dopustil těžkého zločinu. Na druhou stranu má vězeň určité povinnosti a čelí mnohým omezením, jež musí během výkonu trestu odnětí svobody respektovat.

Omezení a zbavení některých svobod podle § 27 Zákona o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/ 1999:⁹⁰

- Po dobu výkonu trestu jsou odsouzení povinni podrobit se omezením některých práv a svobod, jejichž výkon by byl v rozporu s účelem výkonu trestu nebo která nemohou být vzhledem k výkonu trestu uplatněna.
- Z důvodů uvedených v předchozím odstavci jsou omezena práva a svobody na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, svobodu pohybu a pobytu, zachování listovního tajemství a tajemství jiných písemností, záznamů a zpráv a právo svobodné volby povolání.

⁸⁹ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a MAKARIUSOVÁ, Vlasta. Úvod do Penologie. str.62

⁹⁰ § 27 Zákon č. 169/1999 Sb.

- Po dobu výkonu trestu nepřísluší odsouzeným právo na stávkou, právo sdružovat se ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích, zakládat odborové organizace a právo sdružovat se v nich, právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost, právo svobodné volby lékaře a zdravotnického zařízení. Odsouzení nemohou ve výkonu trestu zakládat politické strany nebo politická hnutí, sdružovat se v nich a nemohou vykonávat volené a jiné veřejné funkce.
- O omezeních, jež budou uplatněna vůči odsouzenému ve výkonu trestu, proti němuž je vedeno trestní stíhání, a o splnění důvodů vazby, rozhoduje soud podle zvláštního zákona.

Speciální metody zacházení s vězni

Speciální metody se zaměřují na skupinové a individuální formy práce s vězni. Mezi tyto metody lze zařadit kultivaci návyků skrze výchovu a vzdělávání a osvojování si žádaných sociálních dovedností, které jedinec dokáže využít po propuštění.

Výchovné cíle trestu odnětí svobody⁹¹

Do speciálních metod patří i výchovná funkce trestu odnětí svobody, která se pokouší dosahovat specifických a individuálních výchovných cílů. Hlavní funkcí trestu odnětí svobody je podle ní orientovat vězně na změnu jeho nežádoucího chování. Specifické výchovné cíle jsou směřovány na pozitivní změny pachatele trestné činnosti v následujících oblastech:

- nežádoucí chování
- integrace jedince do společnosti a jeho přizpůsobení
- protispolečenské postoje
- tvoření citu pro chápání společenských norem a cílů

⁹¹ ČERNÍKOVÁ, Vratislava. Sociální ochrana. str. 104-105

Individuální cíle jako prostředky výchovy respektující jedinečnost každé osoby jsou zaměřeny na:

- adaptaci na prostředí
- osvojování dovedností, návyků a vědomostí a přípravu na život odsouzeného po propuštění z trestu odnětí svobody

3.2.3 Základní zásady pro zacházení s odsouzenými formulované Radou Evropy

Zásady pro zacházení s vězni, které byly ustanoveny Radou Evropy roku 1973, jsou často revidovány.⁹² Mají přispívat k co největší účinnosti trestu odnětí svobody. Podle formulovaných zásad má být se všemi osobami, které jsou zbaveny svobody, zacházeno s respektem k jejich lidským právům. Dále mají být odsouzeným zachována práva, která jim nebyla odňata při uložení trestu. Přiměřené a nezbytné tresty mají být ukládány pouze v nezbytném rozsahu. Život ve věznicích se má co nejvíce podobat životu na svobodě. Výkon trestu odnětí svobody má sloužit k opětovnému začlenění jedince do společnosti. Ve věznicích se mají rozvíjet externí aktivity občanských sdružení a mají zde probíhat kontroly.⁹³

Mezi přední zásady formulované Radou Evropy patří:

- **Individualita** – respektování potřeb každého jedince.
- **Normálnost** – život ve věznici se má co nejvíce podobat nárokům i požadavkům běžného života. Věznice by tedy měly u vězňů tvořit předpoklady pro vykonávání každodenních povinností, jež na ně společnost klade i v běžném životě.
- **Odpovědnost** – na vězně je systémově kladena odpovědnost za jeho chování. Tato funkce je zprostředkovávána především aktivitami uskutečňovanými ve věznicích, jež si vězni do jisté míry sami

⁹² Doporučení REC (2006)2- Výbor ministrů členským státům k Evropským vězeňským pravidlům. Schváleno výborem ministrů dne 11. 1. 2006 na 952. Zasedání náměstků ministrů

⁹³ Příloha časopisu České vězeňství č. 1/2006. str. 5

organizují. Vězni je tímto způsobem vštěpován pocit, že kvalitu svého života ovlivňuje především on sám.

- **Bezpečnost** – zajišťuje ji umístění vězně a dozor nad ním určený. Pro lidi s rizikem ohrožení bezpečnosti jsou vypracovány speciální programy.

Tyto zásady by měly vést k co nejefektivnějšímu a zároveň humánnímu působení na osobu uvězněného.⁹⁴

3.2.4 Program zacházení

Program zacházení bývá označován za základní prvek cílevědomého a komplexního působení na vězně. Vězně provází celým výkonem trestu odnětí svobody. Skrze program zacházení jsou vymezeny konkrétní činnosti, které vězeň smí a je povinen vykonávat.⁹⁵

V zákoně o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb. se dočteme: „*Trest odnětí svobody může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti.*“⁹⁶ Účelem trestu se tedy rozumí ochrana společnosti před pachateli trestných činů, nikoliv však degradace jedinců.

Náprava jedince, i když tak není přímo pojmenována, je také důležitá, to potvrzuje i následná citace z téhož zákona: „*S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem.*“⁹⁷ Program zacházení se snaží naplňovat tyto požadavky, pokouší se vytvořit vhodné prostředí, které u vězňů pozitivně

⁹⁴ ČERNÍKOVÁ, Vratislava. Sociální ochrana. str. 101

⁹⁵ <http://www.vscr.cz/veznice-valdice-95/vykon-vezenstvi-366/vykon-trestu/program-zachazeni-4970> [online], [13. 11. 2011]

⁹⁶ §2 Zákon č. 169/1999 Sb.

⁹⁷ §2 Zákon č. 169/1999 Sb.

působí na tvorbu žádoucích hodnot. Dá se předpokládat, že pomocí kvalitně realizovaných aktivit ve věznicích, lze dosahovat snižování recidivy.⁹⁸

S každým vězněm je při jeho příchodu do věznice sepsána tzv. penitenciární diagnóza, ve které je zachycen stav, v jakém vězeň do věznice přichází. Dále je s vězněm sestaven tzv. rámec, v němž se má realizovat obsah zacházení po dobu jeho pobytu ve věznici.

Obsahy programu zacházení vycházejí z níže uvedených programových aktivit. Tyto aktivity se zaměřují na plnění integračních funkcí trestu odnětí svobody. Programy bývají pravidelně vyhodnocovány podle typu zařízení.⁹⁹ S ohledem na vykonání či nevykonání aktivit v rámci programů zacházení se vězňům udělují různé výhody a postihy.

Při rozhodování o volbě a způsobu naplňování programu a plnění jeho cíle se berou v úvahu: chování, postoje a jednání odsouzeného. Věznice následně vězně zařazují do tří stupňů vnitřní diferenciací věznic. První skupina je zaměřena na vězně, kteří si své povinnosti plní a jednají v souladu s řádem. Ve druhé skupině jsou zařazeni vězni s nevyjasněnými postoji (bývají to lidé, jejichž chování se vyznačuje výkyvy). Do třetí skupiny patří vězni, jejichž chování je charakteristické neplněním povinností a je v rozporu s řádem věznic. Tyto skupiny jsou utvářeny zpravidla pro pozitivní motivaci odsouzených.¹⁰⁰

⁹⁸ Dlouhodobé tresty odnětí svobody, str. 54

⁹⁹ §38 Vyhláška č. 345/1999 Sb., KTEROU SE VYDÁVÁ ŘÁD VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

¹⁰⁰ §39 Vyhláška č. 345/1999 Sb., KTEROU SE VYDÁVÁ ŘÁD VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Aktivity, které jsou pomocí programu zacházení uplatňovány:¹⁰¹

- a) Vzdělávací aktivity
- b) Speciálně výchovné aktivity
- c) Zájmové aktivity
- d) Aktivity zaměřené na utváření vnějších vztahů
- e) Pracovní aktivity

a) Vzdělávací aktivity

Výzkumy odhalily, že faktor zaměstnanosti není vždy úměrný poklesu recidivy. Recidivu omezuje především kvalita a stabilita zaměstnání.¹⁰² Kvalitu a stabilitu zaměstnání ovlivňuje i kvalita dosaženého vzdělání. Z tohoto důvodu jsou ve věznicích realizovány vzdělávací aktivity.

Vzdělávací aktivity odsouzených by měly vycházet z toho, co odsouzený bude moci po propuštění z výkonu trestu skutečně vykonávat. Vzdělání má vězni pomoci v možnosti reintegrace do společnosti.¹⁰³ Vzdělávání odsouzených je realizováno skrze vzdělávací střediska. Odsouzený obdrží po absolvování oboru či kurzu osvědčení, z něhož není patrné, že jej získal právě ve věznici.

b) Speciálně výchovné aktivity

Speciálně výchovnými aktivitami programu zacházení se rozumí individuální i skupinová, speciálně pedagogická a psychologická působení.¹⁰⁴ Skrze tyto aktivity jsou vězni ukazovány možnosti kvalitního trávení času po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

¹⁰¹ ČERNÍKOVÁ, Vratislava. Sociální ochrana. str. 87

¹⁰² HARPER, Gema. Dopad nápravných opatření na recidivu pachatelů str. 13

¹⁰³ ČERNÍKOVÁ, Vratislava. Sociální ochrana. str. 105

¹⁰⁴ § 36 Vyhláška č. 345/1999 Sb., KTEROU SE VYDÁVÁ ŘÁD VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Mezi hlavní realizované aktivity tohoto směru patří:

- **Terapie** – bývá vnímána jako nedílná součást výchovně vzdělávacího procesu zaměřeného na jedince, kteří jsou svými postoji mimo přijatelnou biologickou, psychologickou, sociální a spirituální normu. Činnosti prováděné s vězni vždy vycházejí z příčin individuálního problému a směřují k dosažení změn, které se projeví i po ukončení terapie.¹⁰⁵

Ve Velké Británii jsou například realizovány terapeutické skupiny, v rámci nichž jsou řešeny otázky osobního rozvoje či drogové problematiky nejen ve věznicích, ale i mimo ně. Skrze terapie se do jisté míry daří zabraňovat recidivě pachatelů. Z výzkumů vyplývá nutnost doprovázení vězně i mimo věznici, neboť vězni mnohdy nabyté pozitivní zvyky rychle ztratí, zvláště v prostředí častého výskytu sociálně patologických jevů.¹⁰⁶

- **Trénink zvládnutí vlastní agresivity** – je metodou, kde za příkladné chování a odpovědný přístup k povinnostem lze vězni udělit odměnu. Odměnou se rozumí: zvýšení počtu návštěv, zvýšení kapesného, povolení opustit věznici až na 24 hodin. Za přestupek je naopak vězni udělena důtka a následný postih, kterým se rozumí: snížení kapesného, zákaz přijetí balíčku, či umístění do uzavřeného oddělení až na 20 dnů atp.¹⁰⁷
- **Sociální poradenství** – hraje nezbytnou roli při přechodu vězně z výkonu trestu do života na svobodě.¹⁰⁸

¹⁰⁵ KREJČÍŘOVÁ, Olga. Kapitoly ze speciální pedagogiky. str. 100

¹⁰⁶ HARPER Gemma, Dopad nápravných opatření na recidivu pachatelů str.16

¹⁰⁷ <http://www.vscr.cz/veznice-vinarice-97/vykon-vezenstvi-729/>

¹⁰⁸ ČERNÍKOVÁ, Vratislava. str. 149

c) Zájmové aktivity

Zájmovými aktivitami programu zacházení se rozumí rozličné formy individuálního a skupinového trávení volného času. Smyslem organizování těchto aktivit je naplňování integračních funkcí trestu odnětí svobody.¹⁰⁹

Pro utváření vztahů jsou určeny zájmové kroužky, které plní dvě základní funkce:

- **Rekreativní funkce** – umožnění alespoň částečně eliminovat destruktivní rysy dlouhodobého pobytu v sociálně nepříznivých podmínkách.
- **Rozvojová funkce** – pomoc při opětovném začleňování odsouzeného do společnosti. Je kladen důraz na volnočasové aktivity, jako jsou např. sport, hudba, výtvarné, zahradnické a jiné aktivity.

Příklad zájmové aktivity realizované ve věznici Praha Ruzyně:

- **Hudební vystoupení ve vazební věznici Praha Ruzyně**

V této vazební věznici byl realizován koncert skupinou 3. B Band. Členové skupiny se ve svém volném čase sdružovali za účelem zpěvu a hry na různé hudební nástroje. Jejich koncertu se zúčastnilo dalších 102 odsouzených.¹¹⁰

d) Pracovní aktivity

Pracovními aktivitami programu zacházení se rozumí:¹¹¹

- a) zaměstnávání odsouzených osob ve výkonu trestu odnětí svobody
- b) práce potřebná pro zajištění každodenního provozu věznice
- c) pracovní terapie, kterou vedou zaměstnanci věznice.

¹⁰⁹ § 36 Vyhláška č. 345/1999 Sb., ŘÁD VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

¹¹⁰ <http://www.vscr.cz/vazebni-veznice-praha-ruzyne-90/aktualita-195/vystoupeni-skupiny-3-b-band> [online], [11. 12. 2010]

¹¹¹ HÁLA, Jaroslav. Bolest a naděje vězení. str. 44

Pracovních aktivit zaměstnávajících vězně je ve věznicích poměrně nedostatek. Tento problém je zapříčiněn i nedostatkem pracovních míst na trhu práce. Nezaměstnanost vězňů bývá mnohdy označována jako závažný problém polistopadového vězeňství (tab.č.7). Ztráta zaměstnání a pracovní nečinnost má přitom na člověka devastující vliv.

Nelze nepřipomenout skutečnost, že vězni často pracují za minimální mzdu a práce je tedy pro ně spíše zpestřením. Jen stěží jsou schopni splácet dluh, který jim v době, kdy si odpykávají trest, vzniká nebo roste. Velká část vězňů zaměstnání nemá. Vězni, kteří mají před sebou více let trestu odnětí svobody a tím pádem také více času na zaučení, jež zaměstnavatelé obvykle vyžadují, mají i větší možnost nalézt zaměstnání.¹¹² Naopak vězni odsouzení ke krátkodobým trestům odnětí svobody mají horší příležitost sehnat zaměstnání a odčinit si tak dluh, za nějž si v mnoha případech odpykávají trest. Zatímco vězni, kteří jsou odsouzení za závažnější trestnou činnost, která obvykle nevychází z dluhů, tuto příležitost mít mohou.

Tab. č.7: Zaměstnanost vězňů

	Stav
průměrná zaměstnanost odsouzených v lednu 2011	64,30 %
průměrná zaměstnanost v roce 2010	62,35 %
průměrná zaměstnanost v roce 2009	57,99 %

Pramen: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/rychla-fakta/> [online], [1. 2. 2011]

e) Další klíčové aktivity upravené vnitřními řády věznic

Vyjma aktivit, které byly již uvedeny, může vězeň v souladu s pravidly věznice, v níž je umístěn, využívat místní knihovnu, odebírat tisk, sledovat rozhlasové a televizní pořady. Při zprostředkování aktivit vedoucích k uspokojování potřeb odsouzených je věznice zpravidla povinna využívat co nejširší škálu forem, metod a prostředků.¹¹³

¹¹² Dlouhodobé tresty odnětí svobody. str. 61

¹¹³ §40 Vyhláška č. 345/1999 Sb., ŘÁD VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Působení nevládních organizací ve vězeňství

V zákoně o výkonu trestu odnětí svobody § 43 č. 169/1999 Sb., je upravena účast církví, náboženských společenství¹¹⁴, nevládních organizací a zájmových sdružení občanů ve věznicích. Díky tomuto zákonu je možné, aby ve věznicích tyto organizace působily a realizovaly tam svoji činnost, která naplňuje programy zacházení.

Podle §43 Zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody mohou zmíněné instituce ve věznicích vykonávat následující činnosti:

- individuálně navštěvovat odsouzené
- provádět přednášky, besedy a koncerty
- podílet se na naplňování speciálních výchovných a zájmových aktivit programů zacházení
- podílet se na přípravě odsouzených k propuštění na svobodu a na sociální práci s odsouzenými.

Skrze tento legislativní rámec u nás působí mnoho neziskových a jiných sdružení zajímajících se o vězně a jejich budoucí život ve společnosti. Tato sdružení mají v této oblasti svůj nezastupitelný význam. Pro příklad zde uvedme působení náboženských společností v ČR.

Náboženské společnosti ve věznicích ČR

Církve se svým působením výraznou měrou podílejí na naplňování psychologických a sociálně spirituálních potřeb vězňů. Podmínky, za kterých mohou náboženské společnosti ve věznicích působit, určuje Zákon č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech.¹¹⁵ Církve pro konání duchovenské činnosti ve věznicích určují pověřenou osobu, jíž by měl být

¹¹⁴ Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů

¹¹⁵ Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů

kvalifikovaný duchovní.¹¹⁶ Ve věznicích se dále zřizuje profesionální „Vězeňská duchovní služba“. Tuto funkci nejčastěji zastává kaplan. Kaplani se mohou volně pohybovat po věznici a jsou chápáni jako garanti dodržování lidských práv i humánního zacházení s vězni.¹¹⁷

Duchovní se podle pracovní smlouvy mají ve věznicích podílet na zdárném návratu klienta do běžného života. Duchovní by měl být především člověkem víry a dialogu jak mezi vězni, tak i mezi personálem. Duchovní se především snaží o rozvoj osobnosti vězně tím, že podporuje mezilidské vztahy a nevzbuzuje v lidech strach. Svým vystupováním vede člověka k toleranci, vytváří prostor pro individualitu, humor a slavení.¹¹⁸

Dnešní věznice využívají takové metody, při kterých má vězeň určité možnosti samostatně rozhodovat o svém čase. Vězeň má sice nadále omezené, ale přesto nezczitelné a nepopíratelné právo na vlastní seburčení a participaci, jež mu dává možnost svobodně se rozhodnout pro změnu života.

Program zacházení lze chápat jako jeden ze stěžejních nástrojů současného vězeňství vedoucí k nápravě pachatelů trestných činů. Tento program ponechává prostor pro svobodnou seberealizaci vězně.

¹¹⁶ Duchovenská služba v penitenciárním prostředí. str. 66

¹¹⁷ Duchovenské služba v penitenciárním prostředí. str. 73

¹¹⁸ Duchovenská služba v penitenciárním prostředí. str. 85

4. Problémy vězeňství spojené s nápravou

Ačkoli jsou ve věznicích aplikovány metody zacílené na začlenění vězňů do společnosti, nemůžeme opominout fakt, že někteří vězni z vězení odcházejí jako osoby neschopné se přizpůsobit běžnému životu. Trest odnětí svobody má své klady i zápory. Z praxe vězeňských zařízení víme, že se objevují těžkosti spojené s trestem odnětí svobody, a to jak v jeho průběhu, tak po propuštění na svobodu. O těchto rizicích pojednává tato kapitola.

4.1 Proces prizonizace

Prizonizace je proces přeměny svobodného člověka ve vězně (adaptace na život ve věznici). Skrze tento proces se vězni mění zaběhlý svět, na který byl zvyklý z doby před výkonem trestu. Jedinec si musí ve věznici osvojit dvojí pravidla. Ta, která mu nařizují pracovníci věznice, a také nepsaná pravidla vězňů. Mnozí vězni během tohoto procesu ztrácí vlastní iniciativu, jež je velmi důležitá pro jejich nápravu. Pro recidivující vězně se může stát věznice zcela normálním prostředím, v němž dokážou žít téměř celý život. Někteří vězni si osvojí život ve věznicích natolik, že nedokáží žít v běžném světě. Při výkonu trestu odnětí svobody prochází odsouzený následujícími fázemi:

1) Adaptační fáze – šok z izolace

V této fázi vězeň prožívá šok z izolace, musí se přizpůsobovat novým pravidlům a vzdávat se toho, na co byl zvyklý. Například zde nemá právo nosit civilní oblečení, neboť všichni vězni mají předepsané stejné oblečení, což může být pro mnohé odsouzené těžko přijatelné. V této fázi jedinec prožívá psychosociální stres, který je způsoben náhlou změnou prostředí a ztrátou smyslu času. Ve vězení jedinci začíná jiný život podle pravidel, která si sám

neurčuje. Je vržen do prostředí, o kterém mohl hodně slyšet, ale prakticky o něm ví velice málo.¹¹⁹

Obviněný ztrácí zásadním způsobem některá svá práva, například na soukromí. Je nucen bydlet a stýkat se s lidmi, se kterými nemá (kromě uloženého trestu) nic společného. Pro jeho život je charakteristická nejistota z blízké budoucnosti. V této fázi vězeň reflektuje své chování, za které byl společností odsouzen.¹²⁰

2) Adjustační fáze – fáze přivyknutí

Jakmile jedinec pozná pravidla, která od něho vyžadují jak pracovníci vězení, tak také vězni, nastává fáze přivyknutí. Vězni si mezi sebou vytvářejí vlastní pravidla, která jsou pro každého závazná. Tato pravidla spočívají například v tom, že se mezi sebou nesmí udávat. V této fázi začíná docházet k přeměně člověka, který si zvyká, že se nerozhoduje samostatně. Tento návyk se pro něho později stává překážkou pro zařazení do běžné společnosti. Zde také začíná **proces prizonizace**.

Prvním projevem této fáze je **institucionalizace**, která s sebou přináší adaptaci na organizovaný život. Tento druh institucionalizace způsobuje ztrátu povědomí o chování člověka na svobodě, z čehož vyplývá přímá úměra mezi délkou trestu a následným selháním na svobodě.

Druhým aspektem tohoto procesu je **ideologizace**, jíž je míněno přijetí nepsaných vězeňských norem, pravidel a hodnotového systému, s nimiž se vězeň nemusí ztotožňovat, ale nedokáže jim jako jednatel čelit.¹²¹

¹¹⁹ MITÁŠ, Václav. Duchovenská služba v penitenciárním prostředí, str. 36-40

¹²⁰ MITÁŠ, Václav. Duchovenská služba v penitenciárním prostředí, str. 28

¹²¹ MITÁŠ, Václav. Duchovenská služba v penitenciárním prostředí, str. 29-30

4.1.1 Další problémy spjaté s prizonizací:

- **Účelové chování vězňů**

Jako příklad tohoto chování nám poslouží následující případ muže odsouzeného za vraždu. Tento vězeň se systematicky snažil působit na pracovníky věznice jako slušný člověk, aby byl předčasně propuštěn. V časopisu Měsíčník katolické diecéze byl například publikován jeho článek o modlitbě k Panně Marii a jeho vztahu k ní. Zástupcům církve si stěžoval, jak je šikanován a jak jsou podmínky ve vězení těžké. Později ale bylo zjištěno, že si opatřil příborový nůž, jež obrousil do tvaru šídla. S tímto nožem se snažil vydobýt si mezi vězni autoritu. Jeho postavení a jednání tedy bylo zcela odlišné od toho, jak sám sebe líčil před zaměstnanci.¹²² Takových případů bychom jistě našli nespočet.

- **Hierarchie neformálních skupin**

Jak bylo řečeno výše, vězni ve věznicích vytvářejí skupiny, které mají svá vlastní specifická pravidla a hodnoty, které jsou bohužel pro většinovou společnost nepřijatelné. Zmíněné skupiny mají své vůdce. Těmito vůdci bývají lidé, kteří mají přístup k penězům nebo dokáží obstarat pro vězně cenné věci. Takovíto lidé se těší ve věznici velké autoritě a snadno tak ovládnou kolektiv. Pro zajištění a udržení autority musí mít „kápo“ k dispozici někoho, kdo za něho bude vyřizovat jeho záležitosti. Takoví společníci se nazývají „koně“. Ti bývají většinou fyzicky zdatnější a dokáží svým vystupováním přimět ostatní vězně k tomu, aby se v různých záležitostech podřizovali vůdcovu přání. Vězni, kteří jsou nuceni vycházet vůdci vstříc, jsou nazýváni „sluhové“. Další skupinou jsou „outsideři“, jimiž zbytek vězňů pohrdá, a stávají se obětmi šikany. Pro oběti šikany bývají zřizována speciální oddělení.¹²³

- **Druhý život odsouzených**

Ve věznicích se setkáváme s organizovaným druhým životem, který brání v nápravě vězňů. Tento druhý život bují zpravidla večer, kdy vězni nejsou zapojeni v programech nebo nejsou pod dohledem. Druhý život se

¹²² MITÁŠ, Václav. Duchovenská služba v penitenciálním prostředí. str. 36

¹²³ MITÁŠ, Václav. Duchovenská služba v penitenciálním prostředí. str. 37-38

vyznačuje aktivitami, jako jsou hazardní hry, užívání drog, směnný obchod, vyřizování účtů nebo sexuální praktiky.¹²⁴

Nápravě vězně brání jeho strach z jakékoli odchylky od ostatních vězňů. Raději se socializuje s nimi a čerpá z této sounáležitosti jisté benefity. Jako příklad uveďme příjem balíků, který je ve věznicích omezen co do množství i obsahu.¹²⁵ Tím, že vězeň spolupracuje s kolektivem, může si nechat zaslat balík na jméno svých kumpánů a obejít tak pravidla.

Vězni není příliš umožněn kontakt s okolím. Jedním z faktorů, který se na formaci vězně významně projevuje, je vliv rodiny. Ta má vzhledem k vězni svá očekávání, a to jak pozitivní, tak i negativní. Tato očekávání mohou vězni pomáhat k pochopení jeho role.

4.2 Povýstupní potíže

Vězeň je z výkonu trestu odnětí svobody propouštěn po uplynutí doby trestu, která byla za spáchaný trestný čin stanovena, nebo na základě jeho pozitivního přístupu k výkonu trestu. Věznice obdrží písemný příkaz vydaný soudem nebo státním zástupcem, který nařizuje věžňovo propuštění.¹²⁶ Po propuštění vězně obvykle provází výstupní potíže.

Povýstupní potíže významně ovlivňují začlenění jedince do společnosti a nelze je tedy z hlediska nápravy opomíjet. Vyrovnání se s těmito potížemi záleží na osobnosti vězně, dále také na kvalitě programu zacházení, který byl s jedincem realizován a na tom, zda si v průběhu výkonu trestu odsouzený zachoval, ztratil, či získal pracovní kvalifikaci.

Po propuštění se vězeň, který si prošel procesem prizonizace, znovu ocitá v „neznámém“ prostředí. Vězni si po dobu uvěznění zvyknou na určitý komfort a často zapomenou zcela běžné věci, například jak se někam přepravit či jak koupit lístek (odborníci hovoří o termínu první hodiny). Tímto ale

¹²⁴ MITÁŠ, Václav. Duchovenská služba v penitenciárním prostředí. str. 39

¹²⁵ §24/32/33 Vyhláška č. 345/1999 SB, ŘÁD VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

zátěžová situace zdaleka nekončí. Propuštěný musí řešit, kde bude spát, kde získá peníze pro uspokojení svých potřeb. Během týdne svobody na vězně obvykle dolehnou pocity nejistoty v plné tíži. Právě v této době je velice důležité doprovázení vězně, které vždy vyžaduje individuální přístup.¹²⁷

Jako nejjobecnější potíže spojené s propuštěním jedince do běžné společnosti bývají uváděny následující:

- **Svalová únava** - Propuštění nejsou schopni intenzivní fyzické práce, jelikož jsou unaveni z nezvyklého pohybu.
- **Změnil se svět** - Barvitost světa za vězeňskou zdí není taková, jako je realita.
- **Změna režimu** - Propuštěný nejedná na povel.
- **Partnerský vztah** - Zklamání na obou stranách, lidé se navzájem odcizili.
- **Dluhy** - Neschopnost splácet, zaměstnavatel požaduje čistý trestní rejstřík.
- **Mít kde bydlet** - Ztráta domova a vlastního zázemí.¹²⁸

Vězni mají po propuštění velice často zpřetrhané sociální vazby s přáteli a rodinou. Vězeň je společností negativně nálepkován, což je pro něho velká překážka při získávání přátel i práce. Vězeň má narušené volní vlastnosti, k nimž patří sebeovládání, určitá míra schopnosti rozhodovat se, míra běžné normálnosti chování. Dále se u propuštěných často vyskytuje komplex méněcennosti, a to především u mladistvých či prvopachatelů. Mnozí vězni navíc přechází k homosexuální orientaci. Vězeň po propuštění hledá homogenní skupinu, do níž by se mohl začlenit a jež by mu posloužila jako opěrný bod. Často nenalézá východisko a vrací se zpět na cestu páchání trestné činnosti.

¹²⁶ ŠTĚRBA, Zdeněk. Penologie, str. 100

¹²⁷ MITÁŠ, Václav. Duchovenská služba v penitenciárním prostředí. str. 103-105

¹²⁸ ŠTĚRBA, Zdeněk. Penologie, str. 113

5. Vhodnost věznic jako nástroje nápravy

Trest odnětí svobody s sebou přináší mnohé negativní doprovodné jevy, které stěžují nápravu pachatele. Proto si musíme položit otázku, zda existují i jiné možnosti. Alexandr Solženicyn říká: „...nejlepší, čeho může soud dosáhnout, je to, když je zlo do té míry odsouzeno, že se od něho odvrací i zločinec“.¹²⁹ Alexandr Solženicyn byl politickým vězněm a jeho slova a zkušenosti nás mohou podnítit k myšlence, že pro nápravu není nutný trest odnětí svobody, ale hlavně takový trest, díky němuž se pachatel odvrátí od života mimo zákon. Pachatelům bezprostředně neohrožujícím okolí jsou v dnešní době ukládány alternativní tresty (viz 3.1.3.).

5.1 Alternativní tresty

Pobyt ve vězení determinuje následný život vězněného. Především dlouhodobý pobyt vážně zasahuje do lidského života. Například mladiství vězni mají větší tendenci se přizpůsobovat svému okolí. Mnohdy je proto prospěšnější hledat alternativní metody, které působí aktivně na nápravu jedince v jeho přirozeném prostředí.¹³⁰ Alternativní tresty lze chápat jako vhodné prostředky, které zabraňují prizonizaci.

Obecné důvody pro ukládání alternativních trestů jsou:

- **Humanitní** – Odborníci došli k závěru, že vzhledem k důsledkům, jaké trest odnětí svobody přináší, není vždy separace pachatelů od společnosti nezbytná. Mezi další důvody spadající do této kategorie patří přesvědčení odborníků, že vězení je překážkou k integraci z důvodů ztráty svobody.
- **Pragmatický** – Pachatel trestného činu je na svobodě spíše schopen zachovat si určité sociální postavení. Stále častěji se objevují tendence, které ukazují na opakovanou recidivu vězňů a nefunkčnost tohoto systému.

¹²⁹ SOLŽENICYN, Alexandr. Souostroví Gulag. str. 106

¹³⁰ ČERNÍKOVÁ, Vratislava. Sociální ochrana. str. 132

- **Ekonomické-** Vzhledem k přeplněnosti věznic je výkon trestu odnětí svobody finančně velice náročný.

Současný stav přeplněné ubytovací kapacity VSČR k 25. 2. 2011:

	Kapacita	Skutečnost	Naplňenost
Výkon vazby	2 488	2 540	102,09%
Výkon trestu	17 679	20 026	113,28%
Detence	48	9	18,75%
Celkem	20 215	22 575	111,67%

Pramen: [http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/rychla-fakta/\[online\]](http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/rychla-fakta/[online]), [cit. 14. 3. 2011]

Trest obecně prospěšných prací jako jedna z variant alternativních trestů

Jednou z možností, které nabízí současný trestní zákoník, jsou obecně prospěšné práce. V dnešní době je využívá řada zemí Evropské Unie jako nadějnou alternativu za krátkodobé nepodmíněné tresty odnětí svobody. Hlavní výhody tohoto trestu jsou: zmírnění negativního procesu prizonizace, možnost zůstat v přirozeném prostředí a převzít zodpovědnost za vlastní trestný čin, což dává pachateli možnost chybu napravit. Na druhé straně naráží alternativní trest na problém nízkého počtu pracovních příležitostí a na problém zdravotního stavu odsouzeného. Tento trest bývá realizován skrze probační a mediační služby.¹³¹

Trest domácího vězení

Alternativní trest je z hlediska vývoje trestní politiky v ČR v současnosti spojován s tzv. domácím vězením. Za zavedením tohoto trestu lze předpokládat snížení přeplněnosti věznic.¹³² Při pobytu v domácím vězení vězeň zůstává v přirozeném prostředí, kde je monitorován.

¹³¹HÁLA, Jaroslav. Bolest a naděje vězení. str. 41-49

¹³²http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2010051601#_ftnref2 [online], [21. 3. 2011]

5.1.1 Alternativní role Probační a mediační služby směřující k nápravě pachatele

Probační a mediační služba se zabývá mimosoudním řešením trestných činů. **Probace** je činnost, kterou rozumíme ověřování a zkoušení odsouzeného nebo obviněného klienta. Probaci navrhuje státní zástupce a nařizuje soudce. Tato služba má za úkol dohlížet během zkušební doby na řádný život klienta. Probační služba může také klientovi pomoci při hledání pracovní pozice či bytu. Pracovník PMS dohlíží na náhradu škody a urovnání konfliktů mezi poškozeným a pachatelem. Cílem probační a mediační služby je vytvářet podmínky vhodné pro reintegraci klienta do společnosti skrze osobní konzultace.

Mediace je metoda uplatňovaná mezi pachatelem a poškozeným v trestním řízení. Tato činnost je realizovatelná pouze na základě vzájemného souhlasu obou stran. Cílem této činnosti je nalézt vzájemný dialog mezi oběma stranami založený na vstřícnosti, který má vést jak k náhradě škody, tak i k aktivní nápravě pachatele. Tato metoda se osvědčuje jako nejrychlejší náhrada škody i jako vhodná metoda odčinění trestného činu.

Parole je nástrojem PMS, který se uplatňuje při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Odsouzený má možnost během přípravy k propuštění požádat o spolupráci s PMS a spojit se s jejím pracovníkem. Ten shromažďuje informace o klientovi a o rizicích, která mohou po propuštění vzniknout. Jeho úkolem je analyzovat situaci a vyvodit z ní důsledky. Pracovník v této situaci může navrhnout podmínky, na jejichž plnění se s klientem dohodne. Kontrola stanovení podmínek může trvat v rozmezí jednoho až sedmi let od podmíněného propuštění. Na základě tendencí k pozitivní změně vyjádří pracovník PMS své stanovisko před soudem. Soud toto stanovisko vezme v potaz při dalším zacházení s odsouzeným.¹³³

¹³³ <https://www.pmscr.cz/odborne-cinnosti/> [online], [15. 4. 2011]

5.2 Anketa

Anketu na téma „*Věznice jako nástroj k nápravě pachatelů trestných činů*“ jsem realizoval s osmi pracovníky českých věznic v Pardubicích, Novém Sedle, Odolově a Vinařicích. Anketa si neklade za cíl přinést nové informace, ale spíše ilustrovat základní problémy současného vězeňství z pohledu zaměstnanců věznic. Výsledky ankety jsou zajímavé také vzhledem k výstupům teoretické části práce.

Krátký dotazník sleduje názory pracovníků věznic různých profesí na vhodnost trestu odnětí svobody z hlediska nápravy pachatelů trestných činů. K provedení malé ankety, jako formy zkoumání dané problematiky v praxi, jsem přistoupil z důvodu náročnosti provedení kvantitativního výzkumu ve věznicích. Při dojednávání rozhovorů jsem narážel na různé byrokratické překážky a také na obavy zaměstnanců z poskytnutí odpovědí, které by jim snad mohly v budoucnu způsobit potíže. Proto bych rád na tomto místě poděkoval těm pracovníkům věznic, kteří mi rozhovor poskytli.

Vzhledem ke zmíněným skutečnostem (možné citlivosti informací), ve své bakalářské práci neuvádím jména pracovníků, s nimiž jsem rozhovor provedl. Podle zákona č. 101/2000 Sb. O ochraně osobních údajů mají pracovníci věznic právo na to, aby jejich údaje nebyly zveřejněny.

Pro svůj dotazník jsem oslovoval kaplany, vychovatele a sociální pracovníky českých věznic. Výslední respondenti sestávají ze tří kaplanů, třech sociálních pracovníků a dvou vychovatelů.

5.2.1 Shrnutí odpovědí na otázky

Vzhledem k šíři odpovědí na otevřené otázky není možné jednoznačně shrnout odpovědi v grafech či tabulkách. Z tohoto důvodu jsem se rozhodl o zpracování jednotlivých odpovědí v krátkých shrnutích. Ta jsem se snažil provádět co nejautentičtěji, tedy i s možnými stylistickými či formálními

nedostatky, aby nedošlo ke změně smyslu výpovědí. Rozhovory v plném znění lze nalézt mezi přílohami této práce.

1) „Myslíte si, že je trest odnětí svobody vhodný pro všechny pachatele trestných činů?“

Dle většiny respondentů není trest odnětí svobody vhodný pro všechny pachatele trestných činů. V této souvislosti se zmiňovali o lidech, kteří jsou umístěni ve věznicích za méně závažnou trestnou činnost, jako jsou nedbalostní trestné činy, neplacení výživného, případy tzv. sušenkářů (osoby, které v recidivě ukradnou salám, krabici žvýkaček apod.) a řízení bez řidičského průkazu.

Někteří z dotazovaných polemizovali nad skutečností, že ve výkonu trestu odnětí svobody často končí osoby invalidní, psychiatričtí pacienti, osoby s nižším IQ a drogově závislí, kterých je ve věznicích velké množství. Pro zmíněné skupiny odsouzených osob není věznice vhodným místem, neboť se zde pouze naučí od opravdových „kriminálků“ mnoho špatného.

Sociální pracovnice (rozhovor č. 7) uvedla, že ve vězení existují dvě skupiny: parazité a ti, kteří se jen snaží přežít. Pro skupinu „parazitů“, dle této respondentky, není trest odnětí svobody skutečným trestem.

U těch pachatelů trestných činů, kteří bezprostředně neohrožují okolí, dotazovaní doporučovali využití alternativních trestů, jako jsou veřejně prospěšné práce a domácí vězení. Na druhou stranu pro recidivisty a lidi páchající závažnou trestnou činnost, která vyžaduje nutnou separaci od společnosti, považovali pracovníci trest odnětí svobody za vhodný.

2) „Myslíte si, že současný trestní zákon a zákon o výkonu trestu odnětí svobody nabízí dostatečné nástroje pro nápravu odsouzených?“

Na druhou otázku pracovníci odpovídali různě. Kupříkladu sociální pracovnice (rozhovor č. 7) uvedla, že náprava záleží především na jedinci a

jeho motivaci ke změně. Hlavní nástroj k motivaci pracovnice viděla v možnosti zkrácení trestu za dobré chování. Na druhou stranu uvedla, že pro osoby odsouzené na doživotí je složité najít vhodné nástroje pro motivaci a nápravu. Na motivaci odsouzeného v souvislosti s jeho nápravou kladli důraz i respondenti č. 1 a 2.

Kaplan z Věznice Vinařice (rozhovor č. 5) odpověděl, že systém, v němž by měl trest bolet a odvrátit dotyčného od páčání další trestné činnosti, funguje dobře u dětí, ale u dospělých už méně. Výchovný efekt věznic je minimální. Nejsou peníze na nástroje nápravy, k nimž patří i nedostatek personálu. Vězni tráví čas především společně, aniž by se jim pracovník věnoval. Vězeň na vězně tak má daleko větší vliv nežli pracovník.

Jiní se často zmiňovali o možnosti trestu domácího vězení. Výhodu uvedeného trestu dotazovaní spatřují v tom, že se s pachatelem může pracovat v jeho prostředí a nemusí procházet fázemi prizonizace (viz výše).

3) „Jaké výhody vidíte v trestu odnětí svobody?“

Zde pracovníci jednoznačně odpovídali, že je zapotřebí ochrany před pachatelem závažné trestné činnosti. Věznice jsou podle pracovníků vhodným nástrojem z toho důvodu, že během výkonu trestu odnětí svobody mají vězni omezenou svobodu pohybu. Ve věznicích je poté, i skrze monitoring vězňů, zabráněno dalšímu páčání trestné činnosti.

Dle respondentů č. 4 a 5 přináší věznice výhody pro osoby bez přístřeší, neboť se „může stát vynikajícím zaopatřovacím domovem pro ty, kteří se nedokáží o sebe postarat jinak.“ Dle respondenta č. 5 může mít věznice nápravný přínos pro drogově závislé, kteří, pokud chtějí, si zde mohou odzkoušet, zda bez drogy vydrží.

Respondentka č. 7 uvedla jako výhodu trestu odnětí svobody šok z uvěznění, který někomu pomůže k lepším stylu života.

4) Ve čtvrté otázce jsem se ptal na nevýhody trestu odnětí svobody.

Nevýhod, které zaměstnanci popisovali, bylo na první pohled více nežli výhod. Jako hlavní nevýhodu zaměstnanci vnímali skutečnost, že výkon trestu odnětí svobody je finančně náročný a neefektivní v nápravě. Pracovníci se shodovali, že vězni ve VTOS spíše prohlubují svoje kriminální znalosti, ve vězení utvářejí kriminální subkultury a po propuštění páchají trestnou činností znovu.

Dle dotazovaných č. 3 a 8 vězně nelze donutit k práci, kterou by společnosti spláceli dluh. Dle respondenta č. 3 jsou tímto (nezaměstnaností) také vystaveni demoralizujícím pocitům nudy. Č. 8 vidí jako další nevýhodu skutečnost, že pobyt ve vězení má vliv na rozpad rodiny pachatele.

Respondentka č. 7 uvádí jako další nevýhodu fakt, že jsou pachatelé trestných činů po propuštění z věznice nálepkováni a je pro ně těžké se znovu zařadit do většinové společnosti. Dále hovoří o zadlužení vězňů, které se během výkonu trestu odnětí svobody téměř nedá řešit.

5) „Jaký účel podle vás věznice plní?“

Pracovníci věznic chápou věznice především jako místo izolace pachatelů trestných činů, díky níž je ochráněna většinová společnost. Vychovatel z Nového Sedla (rozhovor č. 8) dokonce řekl, že kromě zmíněné izolace nebezpečných lidí od společnosti věznice žádný účel nemají.

Co se týká nápravné funkce, dotazovaní pracovníci vnímají většinou věznice jako resocializační instituce velice skepticky. Respondent č. 1 odkazuje na skutečnost, že dle nového trestního řádu (účinného od 1. 1. 2011) se o nápravě odsouzeného v souvislosti s trestem odnětí svobody nemluví. K nápravě slouží programy zacházení. Vychovatel č. 8 dodává, že díky přetížení kapacity věznic, nedostatku financí a personálu, není možné se odsouzeným více věnovat. Dotazovaná č. 6 zmiňuje, že neexistují statistiky o napravených věznicích, netuší tedy, kteří vězni a kolik se jich napraví. Ze zkušenosti ale ví, že se do věznice mnoho z nich znovu vrací. Dle jejího názoru

je účelem věznice výkon úřední moci, umožňuje výkon trestu odnětí svobody. Respondentka č. 7 konstatuje, že možná některým lidem věznice pomůže otevřít oči.

Jeden z oslovených kaplanů v rozhovoru č. 4 na tuto otázku odpověděl: „*Jde především o trest za skutek spáchaný vědomě a dobrovolně, ale to může splnit jen za předpokladu, že došlo u delikventa k upřímné a opravdové lítosti spojené s předsevzetím, že se chce polepšit.*“

6) „Je podle vás věznice vhodným nástrojem k nápravě pachatelů trestných činů?“

Sociální pracovnice, v rozhovoru č. 7, na tuto otázku odpověděla, že vězení není vhodným nástrojem k nápravě pachatelů trestných činů, kvůli tomu, že současný systém nedokáže vězně donutit k aktivitě. Kdo podle ní nechce nic dělat, tak nic nedělá.

Sociální pracovnice č. 2 uvádí, že pro pachatele nedbalostních trestných činů a trestného činu zanedbávání povinné výživy by bylo vhodnější a ekonomičtější domácí vězení. Kaplan č. 1 upozorňuje, že ve výkonu trestu odnětí svobody jde především o trest, ne o odměnu, prioritou je bezpečnost.

Další odpovědi na tuto otázku zněly: „jiný nástroj neznám“, „pokud věznice funguje tak, jak má, tak ano“, „spravedlnost může provést jedině ten, který je nanejvýš spravedlivý“, „náprava se odvíjí od osobnostních předpokladů a dovedností“, „jsou-li trestné činy páčány úmyslně, neexistuje nic jiného, aby nebyla porušována lidská práva“.

7) „Vidíte například z vaší pozice nějaké jiné možnosti pro efektivnější práci s pachateli trestných činů?“

Dle respondenta č. 8 by bylo vhodné klást větší důraz na prevenci, na to odkud pachatelé pocházejí. Jako důvod, proč se naše společnost o prevenci příliš nestará, uvádí nedostatek financí. Díky tomu se problémy nabalují. Dále uvádí skutečnost, že se nedokážeme poučit zaběhlými metodami; problémem je

špatné zákonodárství (viz zákon dávající vězni možnost odmítnout práci u soukromé osoby).

Sociální pracovnice č. 7 by ve věznicích znovu zavedla tvrdou práci, aby se vězení stalo opravdu trestem. Současný systém založený na humanitním přístupu je podle ní slepá cesta. Zaměstnaní vězni by pokryli náklady na svůj trest a neměli by čas „vymýšlet hlouposti“. Respondentka č. 6 má na věc podobný názor, když tvrdí, že vězňům je třeba ukázat, jak mají trávit volný čas a jak pracovat.

Dotazovaný kaplan č. 5 vidí cestu ve funkčních, hlubších a bližších vztazích mezi personálem a vězni. Sociální pracovnice č. 2 uvádí, že pro pachatele nedbalostních trestných činů a trestného činu zanedbávání povinné výživy by bylo vhodnější a ekonomičtější domácí vězení.

Kaplan č. 1 uvádí, že práce s odsouzenými by se stala efektivnější, kdyby se náprava vězňů stala jednou z priorit. Jako negativum vidí problém spolupráce mezi personálem věznic a kaplany. Pracovníci věznic mají mnohdy nejasnou představu o kompetencích kaplana, nevědí, jakou formou s ním spolupracovat. Personál věznic často nemá povědomí o pastorační práci, o disciplínách jako je hagioterapie a pastorální psychologie, přičemž právě zde by mohla vzniknout základna pro širší profesní spolupráci.

5.2.2 Shrnutí výsledku z ankety

Jak bylo naznačeno již v teoretické části práce, věznice jsou i podle respondentů nutným prostředkem k tomu, aby se společnost uchránila před pachateli trestné činnosti. Při zkoumání nápravné funkce trestu odnětí svobody převládá mezi pracovníky skepse.

V souvislosti s nápravou se vynořuje řada problémů. Respondent č. 8 upozorňuje na problém přeplněnosti věznic. S tímto problémem pak souvisí nedostatek peněz na personální zajištění věznic. Vězeňských pracovníků je nedostatek a nemohou se vězňům dostatečně věnovat.

Dle názorů dalších zaměstnanců věznic se problém ještě prohlubuje, když z nedostatku času pracovníků má vězeň na vězně větší vliv než pracovník. Někteří vězni pak parazitují na ostatních, stávají se skutečnými pány dění uvnitř věznic s vlastními představami a pravidly. Vězni si ve vězení, pod vlivem těchto vůdců, spíše upevňují protispolečenské postoje.

Pracovníci věznic tvrdí, že v některých případech trestné činnosti, by bylo vhodnější častěji využívat alternativní tresty. Alternativní tresty se ukazují z hlediska nápravy efektivnější i levnější. Jako příklady, kdy by měly být alternativní tresty aplikovány, pracovníci označili následující trestné činy: drobnější krádeže, neplacení alimentů a dluhy. U recidivistů se pracovníci mnohdy přikláněli k přísnějším trestům, nežli u lidí, kteří jsou ve výkonu trestu odnětí svobody prvně.

Závěr

V závěru práce se pokusím shrnout poznatky a odpovědět, zda je věznice vhodným nástrojem k nápravě pachatelů trestných činů.

Přístupy k pachatelům trestných činů se v průběhu dějin výrazně měnily v souvislosti s chápáním účelu a smyslu trestu. Nebylo vždy samozřejmostí počítat také s nápravou proviněného, mnohdy byl uplatňován trest kvůli odplatě, či pro pobavení publika. V minulosti jsem narazil na přístupy, které se dnešní společnosti jeví jako nehumánní, kupříkladu trest smrti roztržením koňmi za účasti publika. Ačkoli už od dob starověku se objevovaly myšlenky, že nápravě by se měla věnovat pozornost a že trest jako odplata, či odstrašení nedostačuje.

S rozvojem práv a vědy na konci 17. a počátku 18. století dostal trest ustálenější formu. Společnost přestala upřednostňovat fyzické a hrdelní tresty a začala na jedince působit skrze různé systémy, které směřovaly k nápravě pachatele trestné činnosti. Dnes se považuje za samozřejmost o nápravu dbát a tomuto tématu je věnována pozornost jak ve vědeckých kruzích, tak mezi veřejností.

I samotné penologické systémy prošly výraznou proměnou směrem k humánnějšímu přístupu. V současné době společnost na nápravu vězně myslí skrze program zacházení, který má podporovat žádoucí postoje a usnadnit návrat vězně do společnosti. Zdá se tedy, že věznice určitý prostor pro nápravu pachatelů trestných činů vytváří. Je ovšem taková náprava efektivní?

Teoretická část práce naráží na mnohé problémy, které s výkonem trestu odnětí svobody souvisí. Malá anketa se zaměstnanci věznic, tyto problémy konkretizuje. Jako základní problém vězenství se jeví skutečnost, že vězni mají ve věznicích svá vlastní pokřivená pravidla, která významně zasahují do možné nápravy, o kterou se společnost snaží.

Vzhledem k tomu, že jsou současné věznice přeplněné, tak se pracovníci nemohou vězňům dostatečně věnovat a mnohé problémy se ještě prohlubují. Schopnost vězňů žít po propuštění běžným životem, se tak za zdmi věznice se snižuje. Tímto ale v žádném případě neříkám, že je přeplněnost věznic jediným determinantem pro individuální nápravu vězněného. Je ale významným prvkem, který nelze přehlédnout.

S přihlédnutím k příčinám páchaní trestné činnosti, které byly popsány v druhé kapitole, musím konstatovat, že samotná náprava pachatele trestné činnosti je velice široký problém. Každý vězeň si vyžaduje individuální řešení, na které v současném vězeňství nezbývá příliš prostoru. Z hlediska nápravy některých pachatelů trestných činů, kteří jsou odsouzeni ku příkladu za dluhy, či neplacení alimentů je mnohdy vhodnější využívat jiné tresty, než je trest odnětí svobody. Alternativními tresty lze zamezit negativním jevům spojeným s trestem odnětí svobody (prizonizace). Ukládání alternativních trestů se ukazuje jako řešení, které je z hlediska nápravy jak efektivnější, tak i finančně méně nákladné.

Na druhou stranu nemůžeme alternativní tresty udělovat všem pachatelům trestné činnosti, jelikož jsou mezi námi lidé, kteří jsou pro společnost, ve které žijeme, skutečnou hrozbou. Takové jedince je zapotřebí ze společnosti vytěsnit, pro zajištění bezpečnosti většiny lidí. Věznice jsou za tímto účelem vhodným nástroj, který je ve společnosti potřebný. Ovšem je právě na společnosti, jak takový nástroj a na koho použije. Budeme-li chtít a umět zkoušet nové alternativy ve formě veřejně prospěšných prací, domácího vězení aj, či nikoli.

Na závěr celé práce vidím důležitou nezodpovězenou otázku: je realistické pomýšlet na nápravu každého pachatele trestné činnosti? Schopnost pachatele přiznat si vinu a nalézt v sobě motivaci k nápravě jsou samozřejmě velmi důležité prvky celého procesu nápravy. Tuto otázku vnímám jako podnět k dalšímu možnému zpracování. V této práci jsem se ale chtěl především

zamyslet nad tím, zda trest odnětí svobody realizovaný ve věznicích, dává pachateli prostor pro nápravu.

Výsledky jsou ale nejednoznačné, určitý prostor ve věznicích pro nápravu vytvářen je, zároveň musím ale upozornit na skutečnost, že trest odnětí svobody sebou nese i negativní rysy, jako je v práci popsán proces prizonizace. Negativa, které sebou trest odnětí svobody přináší, si vyžadují zvážení, zdali je trest odnětí skutečně nutný pro všechny pachatele trestné činnosti.

Seznam použité literatury

- BIBLE. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost. 1985
- ČERNÍKOVÁ, Vratislava a MAKARIUSOVÁ, Vlasta. Úvod do Penologie. Sociálně právní institut, Praha 1997
- ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. Sociální Ochrana terciální prevence, její možnosti a limity, Příbram: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2008, ISBN 978-801-7380-138-0
- ČERNÍKOVÁ, Vratislava. Sociální ochrana. Praha: Policejní akademie České republiky. 2005. ISBN 80-7251-207-2
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Kriminální psychologie. Praha: EUROUNION 1998. ISBN 80-85858-70-3
- DULMEN van Richard. Bezectní Lidé. Praha: Dokořán, 2003. ISBN 80-86569-43-8.
- FRANCEK, Jindřich. Zločin a trest v českých dějinách. Praha: Rybka Publishers.1999. ISBN 80-86182-68-1
- GIDDENS, Anthony. Sociologie. Praha: Argo, 1997. ISBN 80-7203-124-4
- HARPER, Gemma. Dopad nápravných opatření na recidivu pachatelů. Výzkumná studie britského Ministerstva vnitra 291, Praha: INSTITUT PRO KRIMINOLOGI A SOCIÁLNÍ PREVENCI,2004, ISBN 1-84473-497.8
- HÁLA, Jaroslav. Bolest a naděje vězení. Praha: TRITON, 2007. ISBN 978-80-7387-013-3.
- HEGEL, G. Základy filosofie práva. Praha: Academia, 1992. ISBN 80-200-0296-0
- Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Dlouhodobé tresty odnětí svobody. Kufř, 2004, ISBN 80-7338-024-2
- KANT, I. Základy metafyziky mravů. Praha: Svoboda, 1990. ISBN 80-205-0152-5

- KOMÁRKOVÁ, Božena. Lidská práva. Brno: Arch, 1997.
ISBN 80-901854-5-2.
- Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015. Praha: Vězeňská služba
ČR, 2005.
- KREJČÍŘOVÁ, Olga. Kapitoly ze speciální pedagogiky. Praha: Esteria, 2002.
ISBN 80-238-8729-7.
- LATA, Jan. Účel a smysl trestu. Praha: LexisNexis, 2007.
ISBN 978-80-86920-24-5.
- MATOUŠEK, Oldřich. METODY a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003.
ISBN 978-80-7367-1.
- MATOUŠEK, Oldřich. Ústavní péče. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995.
ISBN 80-85850-76-1.
- MITÁŠ, Václav. Duchovenská služba v penitenciárním prostředí.
Praha: Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské
služby ČR.
- MONISTIER, Martin. Historie trestu smrti. Praha: Rybka Publishers, 2001.
ISBN 80-86182-05-3.
- MOULISOVÁ, Marcela. Kriminalita etnických menšin a cizinců,
Praha: Policejní akademie ČR v Praze, 2010. ISBN 978-80-7251-332-2.
- NOVOTNÝ, O., Zapletal, J., a kol., Kriminologie, Praha: Eurolex Bohemia
2001. ISBN 80-86432-08-4
- JANŠA, Josef. Desatero, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 129 publikace,
1998.
- PLATÓN. Kritón- Spisy I. Praha: Oikoymenh. 2003 ISBN 80-72980-62-9
- PETIŠKA, Eduard. Čtení o hradech zámčích a městech. Praha 3: Ottovo
nakladatelství. ISBN 978-80-7360-615-2
- RATZINGER, Joseph./Benedikt XVI., Eschatologie. Brno: Barrister a
Principal. 2008 ISBN 978-80-87029-30-5
- SKŘEJPEL, Michal. Právo a náboženství ve starověkém Římě.
Pelhřimov: Vydavatelství a tiskárna 999, 1999 ISBN 80-901064-8-X
- SOLŽENICYN, Alexandr. Souostroví Gulag, Praha: OK Centrum, 1990. ISBN 80-900270-0-8

ŠTĚRBA, Zdeněk. Penologie, Semily: Armex Publisching, 2007.
ISBN 978-80-86795-48-5

TOMÁŠEK, Michal a kol., Ochrana základních práv a svobod v procesu
europeizace trestního práva. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006.
ISBN 80-246-1231-3

VEVERKA, Vladimír. BOGUSZAK, Jiří. ČAPEK Jiří. Základy teorie práva.
Praha: Kodex, 1996 ISBN: 80-85963-06-X

ZÁHORSKÁ, Jindřiška. Psychologická intervence při vyšetřování trestných
činů. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-236-2.

Seznam právních norem a vyhlášek:

Zákon č. 140/1961 Sb.,	trestní zákon
Zákon č. 169/1999 Sb.,	o výkonu trestu odnětí svobody
Zákon č. 40/2009 Sb.,	trestní zákoník
Zákon č. 101/2000 Sb.,	o ochraně osobních údajů
Zákon č. 3/2002 Sb.,	o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů
Vyhláška č. 345/1999 Sb.,	KTEROU SE VYDÁVÁ ŘÁD VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Elektronické zdroje:

www.aktualne.centrum.cz

www.czso.cz

www.helcom.cz

www.pmscr.cz

www.spj.cz

www.vscr.cz

Časopisy:

Historická penologie. Kabinet dokumentace a historie, Praha: VS ČR 2003,
roč. 1

Příloha časopisu České vězeňství č. 1/2006 ISBN 1213-9297

Statistická ročenka 2010, Generální ředitelství Vězeňské služby
České republiky

Přílohy

Rozhovory s pracovníky

Rozhovor č. 1

Pohlaví: Muž

Jak dlouho na vašem pracovišti pracujete: 4 roky- Vazební věznice Hradec Králové a 1 rok Věznice Pardubice (nyní 2 věznice)

Jak přicházíte s vězni do kontaktu (jaká je Vaše role): Pracuji ve funkci kaplana, kontakt s vězni je osobní.

1) Myslíte si, že je trest odnětí svobody vhodný pro všechny pachatele trestných činů?

Je to jen můj osobní názor, ale domnívám se, že trest OS není zcela vhodný pro VŠECHNY pachatele T.Č. Například u osob odsouzených za neplacení výživného se mi jeví jako zbytečný, z VTOS platí takový ods.max. nějakých 1500,-Kč, ovšem pokud je zaměstnán. Podle mého názoru by byl efektivnější splátkový kalendář a hrozba exekutivního zabavení majetku. Rovněž případ tzv. „sušenkářů“, kteří v recidivě ukradnou v obchodě salám, sušenky, krabici žvýkaček apod., řízení bez řidičského průkazu – nezdá se mi vhodné takové lidi posílat do vězení. Domnívám se, že by zde byl prostor pro širší využití alternativních trestů, v případě „mařenek“ (řízení bez řidičského oprávnění) třeba zabavení vozidla, vysoká pokuta aj. Prostředí mezi ostatními pachateli trestné činnosti na odsouzené působí, třeba i ve smyslu následného protispolečenského postoje. Pobyt ve vězení je velký zásah do života, ods. najednou vidí věci jinak, „otevírají se mu oči“ (resignace na spravedlnost- on „přece není tak špatný, nikoho nezabil, nikoho nepřepadl“, někdy ani nic neukradl), musí strpět státní donucení a setkává se s autoritativním mocenským působením ze strany složek vykonávajících moc. V prostředí věznice se pak vyvíjí protispolečenský postoj, často pod vlivem zkušenějších a otrlejších odsouzených (v rámci infrastruktury, která vzniká mezi vězni, kde funguje

právo silnějšího, bezohlednějšího a prohnanějšího, někdy není dovolání). Dále mám otázku, jestli je výkon trestu OS vhodný pro lidi invalidní, psychiatrické pacienty a osoby trpící debilitou.

Na druhé straně je pravda, že krádeže většího rozsahu, loupežná přepadení a vůbec násilné trestné činy je nutné sankcionovat vězením.

2) Myslíte si, že současný zákon o výkonu trestu nabízí dostatečné nástroje pro nápravu odsouzených?

Myslím si spíš, že zákon je zákon, a dává k dispozici jen nástroje, které zůstávají nástroji. Represe sama o sobě pomůže zabránit páchání trestné činnosti na určitou dobu, tedy chránit společnost po dobu, kdy si pachatel odpykává výkon trestu. Je však otázka, kdo se potom z toho vězení vrací do společnosti. Příklad, možná nešikovný, z koncentračních táborů. Dejme tomu, že za pašování cigarety byl trest smrti, exemplárně provedený, aby to všichni viděli. Ale osoby internované v těchto táborech přesto opět zkoušely pašovat cigarety.

Represe není dostatečně účinný nástroj, vedle ní je nutná motivace. Řekl bych 1/3 represe 2/3 motivace. Ale zároveň platí, že proces nápravy je procesem spolupráce s odsouzeným. Tedy v tom smyslu, že pokud do tohoto procesu odsouzený neinvestuje svoji dobrou vůli, čas, píli, snahu a ochotu něco pochopit a něco změnit, pak je to jako když lékař předepíše léky a pacient je splachuje do záchodu-ony mizí, ale nepůsobí. I když budou nástroje dokonalé a odsouzený bude sledovat jen, jak by proplul a vyskočil na podmíněné propuštění, je to málo platné.

3) Jaké výhody vidíte v trestu odnětí svobody?

Ochrana společnosti a zabránění v dalším pokračování trestné činnosti u pachatele. Trest OS je něčím, co vymezuje hranice lidského jednání, když to a to udělám, budu uvězněn.

4) Jaké vidíte nevýhody trestu odnětí svobody?

Odsouzený většinou nasákne s prostředím věznice také desítky let zdokonalované způsoby, jak obcházet nařízení, manipulovat se spoluvězni a někdy i zaměstnanci, porušovat pravidla, aniž by ho bylo možné „chytit za ruku“ a vyvodit důsledky. Je to jakási dvojakost, na jedné straně vystupuje jako snaživý a pilný, aby získal pochvaly a podmíněčné propuštění, aby snadněji „proplul“ výkonem trestu, na druhé straně musí „výt s vlky“, to znamená, drží pospolitost s ostatními a více nebo méně porušuje pravidla. Tato dvojakost, když trvá po dobu výkonu trestu, musí se někde odrazit na osobnosti, tyto praktiky pak řada z nich užívá jako model k řešení situací i po výkonu trestu.

5) Jaký účel podle Vás věznice plní?

Věznice zabraňuje dalšímu pokračování T.Č. odsouzeného a tím chrání společnost. V novém trestním řádu účinném od 1.1. 2011 nenajdeme nic o nápravě odsouzeného de lege lata, s jistou opatrností můžeme uvažovat znění zrušeného zákona 140/1961 Sb paragraf 23 odst. 1 de lege ferenda.

K nápravě odsouzených slouží programy zacházení, je ovšem otázka vhodnosti jejich náplně. Hraní na kytaru a sledování filmů, často akčních a plných násilí patrně není nejvhodnější formou směřující k nápravě. PZ sportovní jsou nutné, ale spíše relaxační a kondiční. Posilovna pouze pro 1. dif. Skupinu i motivační. Kromě toho jsou v naší věznici i jiné formy programů zacházení, například komunitní práce s nezařaditelnými odsouzenými, s invalidy, drogově závislými, možnost působení kaplana formou pastorage, individuálních rozhovorů, hagioterapie, práce s vinou, konání bohoslužeb.

6) Je podle Vás věznice vhodným nástrojem k nápravě pachatelů trestných činů? Vidíte například z Vaší pozice nějaké jiné možnosti pro efektivnější práci s pachateli trestných činů?

Věznice jsou nutností. Otázka nápravy je neméně důležitá, ale věznice je specifické prostředí, místo výkonu trestu-jde tedy o trest, ne o odměnu, dnes ani o dlouhodobou strukturovanou terapii vedoucí ke změně osobnosti (v

kladném slova smyslu). Skutečnost je taková, že prioritou je otázka bezpečnosti a vlastní aktivity s vězni vnímám spíše jako skuliny (třeba i dvouhodinové) v rámci standardního denního režimu. Plánování i vedení aktivit se musí přizpůsobit podmínkám, někdy na úkor samotných aktivit. Dále- při pokrytí nějakých X vězňů se po měsíci stane, že tu 3 odsouzení nastoupí do práce, dva jdou na „školák“ (doplnění vzdělání), další 2 se přihlásí na aktivitu, za kterou dostanou pochvalu, jeden odejde na podmíněčné propuštění, dva se nechají přeřadit do jiné věznice. Výsledek je X- 10 během např. tří měsíců.

Efektivnější způsob práce bych samozřejmě viděl, předpokládá to, že „náprava“ se stane jednou z priorit a bude tomu způsobu dán prostor. V naší věznici je skutečně maximální podpora kaplanské služby ze strany vedení věznice a s ohledem na výsledky je tato podpora znát i z odd. Výkonu trestu. Na druhé straně se dbá na úzkou specializaci profesní, to znamená, že spolupráce mezi kaplany a zaměstnanci Výkonu trestu se teprve rozvíjí. Nejasnost je dosud v oblasti kompetencí kaplana. I když kaplani nejsou již vnímáni jako farář Otík z filmu Slunce seno..., stále přežívá představa faráře, který se jen modlí, vykládá Bibli a hovoří s vězni. Jak s ním spolupracovat? V čem se sejít? O současných formách pastorační (a disciplínách jako hagioterapie a pastorální psychologie) se povědomí kolegů teprve buduje, ale domnívám se, že právě zde by mohla vzniknout základna k širší profesní spolupráci. Tolik v krátkosti, soukromé studie o efektivní práci s pachateli t.č. představují v současné době asi dvacet stran, rodily se v rozhovorech s terapeuty a nejsou dosud dokončené.

Rozhovor č. 2

Pohlaví: Žena

Jak dlouho na vašem pracovišti pracujete: 10 let

Jak přicházíte s vězni do kontaktu (jaká je Vaše role):

Sociální pracovnice

1) Myslíte si, že je trest odnětí svobody vhodný pro všechny pachatele trestných činů?

Ne

Můžete případně ze své zkušenosti říci, pro které ano, a pro které ne?

Pro pachatele odsouzené za trestný čin dle § 196 tr.z.

2) Myslíte si, že současný zákon o výkonu trestu nabízí dostatečné nástroje pro nápravu odsouzených?

Ano, pokud projeví pachatelé zájem

3) Jaké výhody vidíte v trestu odnětí svobody?

Izolace společnosti od pachatelů trestných činů

4) Jaké vidíte nevýhody trestu odnětí svobody?

Finanční náročnost pro stát

5) Jaký účel podle Vás věznice plní?

Resocializace pachatelů- snaha, aby změnili pachatelé /odsouzení/ vzorce svého dosavadního chování, jednání.

6) Je podle Vás věznice vhodným nástrojem k nápravě pachatelů trestných činů? Vidíte například z Vaší pozice nějaké jiné možnosti pro efektivnější práci s pachateli trestných činů?

Je těžké toto zobecnit. Určitě pro pachatele nedbalostních trestných činů a trestného činu dle § 196 tr.z. by bylo výhodnější a ekonomičtější pro všechny zúčastněné, aby byl spíše ukládán trest domácího vězení.

Rozhovor č. 3

Pohlaví: Muž

Jak dlouho na vašem pracovišti pracujete: Téměř sedm let.

Jak přicházíte s vězni do kontaktu (jaká je Vaše role):

Každodenně. Role výchovná, podpůrná.

1) Myslíte si, že je trest odnětí svobody vhodný pro všechny pachatele trestných činů?

Ne.

Můžete případně ze své zkušenosti říci, pro které ano, a pro které ne?

Ne – zanedbání vyživovací povinnosti, proměna OPP v individuálních případech.

Ano – pro zbytek

2) Myslíte si, že současný zákon o výkonu trestu nabízí dostatečné nástroje pro nápravu odsouzených?

Ne

3) Jaké výhody vidíte v trestu odnětí svobody?

Izolace od běžné populace.

4) Jaké vidíte nevýhody trestu odnětí svobody?

Odsouzení nemusí být pracovně zařazeni a jsou tak vystaveni demoralizujícím pocitům nudy. Porušili zákony našeho státu, ale nijak to státu nekompensují. Náklady na VTOS jednoho odsouzeného jsou značné, sám se na nich podílí pouze minimálně. Standard odsouzeného je vyšší než u některých jedinců běžné populace.

5) Jaký účel podle Vás věznice plní?

Izoluje pachatele TČ.

6) Je podle Vás věznice vhodným nástrojem k nápravě pachatelů trestných činů?

Věznice izoluje pachatele TČ, jejich náprava se odvíjí od jejich osobnostních předpokladů a dovedností.

7) Vidíte například z Vaší pozice nějaké jiné možnosti pro efektivnější práci s pachateli trestných činů?

Dovednosti lze rozvíjet vhodným terapeutickým působením, které může vést ke korekci chování a jednání jedince. Tímto směrem by mělo být přeneseno těžiště působení věznice za předpokladu oddělení jedinců, u nichž je náprava nemožná (závažná duševní onemocnění).

Rozhovor č. 4

Pohlaví: Muž

Jak přicházíte s vězni do kontaktu: Jsem kaplanem

1) Myslíte si, že je trest odnětí svobody vhodný pro všechny pachatele trestných činů?

Trestných činů se dnes páchá více, než je kapacita našich věznic. O způsobu trestu (věznice různých stupňů, pokuty, veřejně prospěšné práce...) v každém jednotlivém případě by neměl rozhodovat jen prokurátor se soudci a advokáty, ale také jisté slovo by tu měli mít psychologové a psychiatři. Většina chovanců ve věznici podle mne jsou lidé nějak úchylní a nenormální. Takovým

kriminál nejen nepomůže, ale tam se od opravdových darebáků spíše ještě naučí mnoho dalšího špatného a budou z nich recidivisti. Člověk má sice svobodnou vůli, ale ta může být také i leccím omezována.

Můžete případně ze své zkušenosti říci, pro které ano, a pro které ne?

Setkal jsem se s případy, kdy by příslušný provinilec spíše patřil do léčebny psychologické (takové jsou zatím jen ambulantní, což je nedostačující) či psychiatrické (tam totiž někdy či někde panuje ještě mnohem horší režim než v kriminále) nebo také i zaopatřovacího ústavu než do vězení. Co říci například případu, kdy pro inteligenční chabost není takový schopný platit si zdravotní pojištění, příbuzní ho mají již dost, a tak se ocitne ve věznici – podle mne tam určitě nepatří! Ani ti, kteří nemají pro nedostatečnou výchovu potřebné životní návyky, asi se jim moc pomocí věznění nenaučí.

2) Myslíte si, že současný zákon o výkonu trestu nabízí dostatečné nástroje pro nápravu odsouzených?

Příslušné zákony nikterak neznám, o tom by měli diskutovat odborníci. Myslím, že bychom hlavně měli špatným činům předcházet dobrou výchovou, ale ta ve školách většinou už dávno vymizela, a co říci o rozpadlých rodinách, které již neplní své funkce, jejichž děti bývají pak hojně z rozchodu rodičů psychicky i mravně narušené, nemluvě ani o rodinách národnostních menšin, které k nám přichází z naprosto odlišným smýšlením a kulturou. Je málo těch, kteří jsou schopni asimilace, jejich děti nejsou schopné patřičné hygieny, vzdělání, pracovních návyků... Není tedy divu, že se z nich rekrutují častí obyvatelé našich věznic. Ve věznicích jsou většinou mladí lidé. Náboženská výchova, která by mohla být velikou pomocí v jejich formování, ani zde není dosud příliš vítána.

3) Jaké výhody vidíte v trestu odnětí svobody?

Zde by se bylo potřeba zeptat se samotných odsouzených, jenže ti budou mluvit jinak, dokud jsou ve vězení, a jinak, když už to mají za sebou. Také tu bude velká otázka, zda nám řeknou pravdu. Kdo se od malička nenaučil rozlišovat mezi dobrým a zlým, ten také umí lhát, jako když tiskne. Málo bude

těch, kteří už v kriminále plánují opravdové polepšení; snad o něm budou mluvit jen proto, aby už byli co nejdřív venku, ale uvnitř či se svými, kterým důvěřují, už plánují, co budou zase dělat za nekalosti po propuštění.

4) Jaké vidíte nevýhody trestu odnětí svobody?

Podle mne se věznění může stát vynikajícím zaopatřovacím domovem pro ty, kteří se nedokáží o sebe postarat jinak. Co jen těch pobudů mi za léta mého působení na farách zvonilo u dveří a žebalo. Dokonce jsem v jednom případě mohl vidět na vlastní oči, jak se z normálního a zdravého člověka stane chudák: hledal práci a rychle zapadl mezi bezdomovce, a zchátral velmi brzy tělesně i duševně. Také vcelku takový „dobrý človíček“ spáchal maličkost, aby na zimu se měl lépe. Když jej pak chtěli pro dobré chování propustit ještě před skončením zimy, byl nešťastný a z vězení nechtěl. Je mnoho zavřených pro leccjakou „maličkost“, a je ještě více těch, kteří chodí po svobodě, přestože spáchali o mnoho větší nekalosti, ale umí se z toho vysekat či vykoupit.

5) Jaký účel podle Vás věznice plní?

Jde především o trest za skutek spáchaný vědomě a dobrovolně, ale to může splnit jen za předpokladu, že došlo u delikventa k upřímné a opravdové lítosti spojené s předsevzetím, že se chce polepšit.

6) Je podle Vás věznice vhodným nástrojem k nápravě pachatelů trestných činů? Vidíte například z Vaší pozice nějaké jiné možnosti pro efektivnější práci s pachateli trestných činů?

Odedávna bylo uvěznění v lidské společnosti nejen prostředkem k nápravě, ale také k donucování jinak smýšlejících, aby změnili své názory – viz politické vězně; také k zotročování nepohodlného obyvatelstva pro ekonomické cíle – viz gulagy a koncentrační tábory; také k odstranění těch, kteří se někomu nehodili „do krámu“ – známe případy i z našich dějin, kdy šlechta či příbuzní omezovali svobodu svých králů či ještě malých princátek! Efektivita záležela vždy na tvrdosti těch, kteří svobodu omezovali, a na měkkosti či poddajnosti těch, kterým byla svoboda brána. Tady buď účel světi

prostředky, nebo také se vše může i obrátit vzhůru nohama a z vězňů se mnohdy stávají vězňové! Opravdickou spravedlnost může provést jen ten, který je nejvyšší spravedlivý!

7) Proč podle Vás lidé trestné činy páchají?

Pohnutky mohou být různé: boj o moc, seberealizace jinak než ti ostatní, sadismus, extrémní názory, netrpělivost, neovládání sebe sama, nedostatek dobré vůle, nesrovnání se s ostatními, ale nejčastější důvod asi bude ekonomický: bez námahy přijít k co největšímu efektu! Samozřejmě ještě i mnoho dalšího. Vždycky je tu však určité riziko: do vězení se může dostat každý, i ten nejhodnější - rozdíl mezi vraždou a zabitím spočívá v úmyslu: tak například řidič při veškeré poctivosti může jen něco málo zanedbat nebo přehlédnout, nebude-li mít svědky (tomu se mnozí i vědomě vyhýbají), se lehce dostane do karambolu.

Rozhovor č. 5

Pohlaví: Muž

Jak přicházíte s vězni do kontaktu (jaká je Vaše role): Kaplan

Jak dlouho s vězni pracujete: okolo 13 let

1) Myslíte si, že je trest odnětí svobody vhodný, pro všechny pachatele trestných činů?

Ne

Můžete případně ze své zkušenosti říci, pro které ano, a pro které ne?

Je lehká trestná činnost, která společnosti není tak nebezpečná. Pro tuto trestnou činnost bych využíval spíše alternativních trestů.

Můžete prosím říci, co považujete za méně nebezpečnou trestnou činnost?

Ve vězení jsou lidé například za neplacení alimentů. Takovému lidu bych tam asi neposílal- ale je to vždy individuální. Chci jen říci, že jsou podle mého názoru lidé, kteří se snaží a dostanou se do výkonu trestu odnětí svobody.

2) Myslíte si, že současný zákon o výkonu trestu nabízí dostatečné nástroje pro nápravu odsouzených?

Ve vězení se bohužel nerealizuje ani tak náprava jako trest a to je možná ten problém. Ten trest má bolet, měl by vést k tomu, aby odradil člověka od páchaní trestné činnosti. Jenže je problém, že u dětí to takto funguje, u dospělých už ale daleko méně. Ten výchovný efekt je opravdu velice minimální. Myslím, že jedním z důvodů, proč tomu tak je, jsou i úsporná opatření, kvůli kterým nejsou peníze na nástroje, kterým může být i dostatek personálu. Vězni takto tráví spoustu času společně, místo toho aby se jim personál nějak věnoval. Tímto se podle mého navzájem velice ovlivňují. Jednoduše řečeno vězeň na vězně má daleko větší vliv nežli pracovník.

3) Jaké výhody vidíte v trestu odnětí svobody?

Od některých lidí se společnost opravdu musí chránit například od pachatelů loupežných přepadení, tam pak nevidím žádnou jinou možnost. Pro společnost vidím velkou výhodu v tom, že jsou asociálně narušené osoby na čas uklizeny.

Z hlediska vězně vidím výhody především u lidí, jako jsou bezdomovci. Bezdomovci často na svobodě rezignují na jejich kultivovaný život. Ve věznici tedy nacházejí místo, které je na větším stupni prožívání života. Ve věznici mají například možnost vzdělání atd... Další skupinou, pro kterou vězení přináší výhody, jsou drogově závislí lidé. Ty pokud chtějí, tak mohou na nějaký čas vyzkoušet sami na sobě, že bez drogy se dá žít. Toto jsou podle mého výhody.

4) Jaké vidíte nevýhody trestu odnětí svobody?

Vězni navazují nové sociální vazby mezi sebou, a to především proto, že je společnost nepřijímá. Toto nepřijetí vede tyto lidi zpět do kriminální subkultury. Vězni celkově často páchají trestnou činnost znovu. Trest má tedy minimální efekt na změnu chování člověka. Na obranu tohoto trestu ale říkám, že nikdo ještě nevymyslel dokonalé řešení pro zacházení s pachateli trestných činů.

5) Jaký účel podle Vás věznice plní?

Především je to místo izolace nebezpečných lidí od společnosti. Věznice je místo podobné kleci, v které lidi nějaký čas žijí. Těmto lidem se ta klec musí dát, myslím si, že normální člověk tu klec má sám v sobě. Jednoduše řečeno někdo je schopný, ji držet sám v sobě a někomu se musí nastavit.

6) Je podle Vás věznice vhodným nástrojem k nápravě pachatelů trestných činů?

Pokud ta věznice funguje tak jak má tak ano.

7) Vidíte například z Vaší pozice nějaké jiné možnosti, pro efektivnější práci s pachateli trestných činů?

Především je důležité, aby fungoval personál. Osobně je ta moje pozice v tomto spektru jedinečná. Pracuje s lidským svědomím a odpuštěním a lidskou láskou. Podle mého by měl i psycholog navázat hlubší vztah s vězněm. Jako duchovní si to kladu jako základní podmínku.

Rozhovor č. 6

Pohlaví: Žena

Jak přicházíte s vězni do kontaktu (jaká je Vaše role): Jsem sociální pracovnice

Jak dlouho s vězni pracujete: 22 let

1) Myslíte si, že je trest odnětí svobody vhodný, pro všechny pachatele trestných činů?

Na tohle není lehké jednoznačně odpovědět, každý čin musí být posuzován individuálně

Můžete případně ze své zkušenosti říci, pro které ano, a pro které ne?

Když je pachatel a ten opakovaně páchá trestnou činnost, tak určitě ano, protože je nepolepšitelný recidivista a pro takového člověka je již vězení nutností. Pro mě je velký rozdíl, když někdo spáchá trestný čin prvně a je za něho odsouzen, nebo zda ho páchá ustavičně a má stále problémy se zákonem.

2) Myslíte si, že současný zákon o výkonu trestu nabízí dostatečné nástroje pro nápravu odsouzených?

Písemně ano, prakticky ne, všechny města nejsou schopny umožňovat současně propagované alternativní tresty. Dobrý trest je podle mého názoru domácí vězení, rodina nepřijde o tátu, který jí vydělává peníze. V praxi to zatím ale příliš nefunguje.

3) Jaké výhody vidíte v trestu odnětí svobody?

Pachatelé trestných činů mají omezenou svobodu a jsou během výkonu trestu monitorováni. Během této doby by neměli páchat trestnou činnost a měli by vést řádný život.

4) Jaké vidíte nevýhody trestu odnětí svobody?

Musím říci, že na to, jaké náklady na jednoho vězně za den vychází, tak je to pro společnost téměř nepřínosné. V současném vězeňství nejsou peníze na to, aby mohla být naplňována funkce resocializace. Realita je taková, že nejsou peníze ani na personál.

5) Jaký účel podle Vás věznice plní?

Alespoň co vím, neexistují statistiky o napravených vězňích. My tady jako sociální pracovníci nevíme, kdo se napraví. Ze zkušenosti ale vím, že se do věznic vrací hodně lidí zpět. Podle mého vězení plní účel ten, že vykonává úřední moc, kterou jí dá soud, a to je umožnění výkonu trestu odnětí svobody.

6) Je podle Vás věznice vhodným nástrojem k nápravě pachatelů trestných činů?

Jiný nástroj neznám

7) Vidíte například z Vaší pozice nějaké jiné možnosti, pro efektivnější práci s pachateli trestných činů?

Když nebudou peníze tak ne, resocializace je nákladný a dlouhodobý proces. Pachatelům trestných činů je podle mého zapotřebí ukázat: jak mají trávit volný čas, jak pracovat.

Rozhovor č. 7

Pohlaví: Žena

Jak dlouho na Vašem pracovišti pracujete: 3

Jak přicházíte s vězni do kontaktu, jaká je Vaše role?: Soc.
pracovnice

1) Myslíte si, že je trest odnětí svobody vhodný, pro všechny pachatele trestných činů?

Ze své zkušenosti vím, že zde jsou lidé, kteří jsou duševně narušeni. Problém je ale v tom, že oni sami se k tomu nepřiznají, a tak se s nimi zachází jako s ostatními trestanci. Dále je zde také podobný problém s lidmi, kteří jsou závislí na droze. Jak já mám při příchodu takového člověka poznat. Drogově závislých je ve vězení opravdu hodně a mají své specifické potřeby. Takže spíše ne.

Můžete případně ze své zkušenosti říci, pro které ano, a pro které ne?

Dále je zde ale skupina lidí, kteří jednají účelově a ty se snaží na druhých (znevýhodněných) lidech parazitovat. Takže stále jakoby páchají své účelové jednání a trest odnětí svobody není podle mého názoru pro ně trestem. Kdybych to měla rozdělit, tak zde jsou dvě skupiny, jedna, která na druhých parazituje, jakoby to vede a druhá skupina se zde snaží přežít.

2) Myslíte si, že současný trestní zákon a zákon o výkonu trestu nabízí dostatečné nástroje pro nápravu odsouzených?

Já osobně mohu mluvit pouze o výkonu trestu. Zde je důležitá především motivace, podle mého záleží na každém jedinci, jak se bude snažit svou situaci řešit. Ty nástroje k motivaci pro zkrácení trestu a vedení následného řádného života tady jsou. Jedním nástrojem, který je podle mého důležitý pro motivaci a nápravu je to, že i po odsouzení k výkonu trestu má vězeň možnost si svůj trest zkrátit. Vězni je tedy stále dáván prostor pro

změnu. Horší je to u doživotních trestů, tam je ta motivace horší. Pro tyto vězně je opravdu složité najít vhodné nástroje pro motivaci a nápravu. Například dlouhodobě trestaní nemají příliš velkou motivaci pracovat.

Jako sociální pracovnice jsem nedávno jednala ohledně jednoho vězně, zda ho pustit domů na několik dnů. V jeho prostředí byli, ale jisté negativní faktory, o kterých nemohu blíže mluvit. Jako sociální pracovnice jsem se osobně setkala s tím vězněm. Ptala jsem se ho, zda si je vědom toho, že když zklame, tak to pro něho bude špatné. On řekl, že to ví a že se vrátí zpět bez toho, že by spáchal jakýkoliv prohřešek. Doslova mi řekl, že již má vězení dost a že chce vést řádný život. To mi přijde hrozně pozitivní. Je ale důležité zda vězeň takové jednání myslí upřímně, a zda pro to hodlá i něco udělat. Mohu ale říci, že tomuto vězni jsem dala doporučení k propuštění i přes to, že tam byla ta možnost případného problému. Ta možnost je ale podle mě téměř vždy a tento vězeň byl opravdu dobře motivovaný, a kdybych mu to doporučení nedala, mohlo to být jen horší. Chci tím říci, že by ztratil motivaci. Je to vždy velice individuální, ale podle mého ty nástroje pro motivaci a případnou nápravu zde jsou. Ještě mě napadá jeden příklad jednoho vězně, který spáchal trestný čin vraždy, za který byl odsouzen na 20 let. Tomuto vězni se podařilo zkrátit svůj trest na 6 let. Musím ale přiznat, že tak velké prominutí trestu je spíše ve výjimečných případech.

3) Jaké výhody vidíte v trestu odnětí svobody?

Je to různé, někomu vězení pomůže k lepšímu stylu života, když prožije šok z uvěznění. Osobně jako sociální pracovnice některým vězňům pomáhám obnovit jejich kontakty s rodinou, někdy se to podaří a někdy ne. Ve vězení jako sociální pracovnice můžu mnohým vězňům poradit, jak řešit jejich situaci.

4) Jaké vidíte nevýhody trestu odnětí svobody?

Někteří lidé jsou ze začátku skleslí, potom se ale naučí jak ve vězení jednat, zjistí, jaká jsou pravidla vězení a rozjedou se. Dále zde jsou umístěni lidé, kteří ač něco udělali, ani to udělat nechtěli. Další negativum vidím v tom,

že tito lidé mají po propuštění z výkonu trestu opravdu těžký život. Musí začínat téměř znovu a lidé jsou společností nálepkováni. Navíc zadlužení, s kterým do vězení přichází, se zde téměř nedá řešit.

5) Jaký účel podle Vás věznice plní?

Je to ochrana společnosti před činy, které tyto lidé páchají, možná i to, že vězení pomůže některým lidem otevřít oči.

6) Je podle Vás věznice vhodným nástrojem k nápravě pachatelů trestných činů?

Není

A proč?

Lidé, kteří nechtějí nic dělat, tak nic nedělají, tohle přeci není trest.

7) Vidíte například z Vaší pozice nějaké jiné možnosti, pro efektivnější práci s pachateli trestných činů?

Podle mě by bylo dobré se vrátit v některých metodách do minulosti a zavést tvrdou práci, takovou aby vězení bylo opravdovým trestem a ne noclehárnou. Současný systém je založen na humanitním přístupu, ale musíme si přiznat, že je to trochu slepá cesta.

Proč myslíte?

Dnešní vězni se nudí. Není tady příliš chytrých lidí a ta práce by jim dokázala i trest zpestřit. Dnešní vězni vězeňský systém často využívají pro svůj prospěch. Kdyby pracovali, tak by neměli tolik času vymýšlet hlouposti a hlavně by pokryli náklady na svůj trest.

Rozhovor č. 8

Jak se jmenujete: Dotazovaný nechce být jmenován

Jak přicházíte s vězni do kontaktu (jaká je Vaše role): Vychovatel

Jak dlouho s vězni pracujete: Již 12 let

1) Myslíte si, že je trest odnětí svobody vhodný, pro všechny pachatele trestných činů?

Určitě ne

Můžete případně ze své zkušenosti říci, pro které ano, a pro které ne?

Kupříkladu není trest odnětí svobody vhodný pro nedbalostní trestné činy. Lidé si zde projdou zbytečně procesem prizonizace. Pro lidi, kteří nedbalostní čin spáchají, jsou podle mého názoru lepší tzv. alternativní tresty, do kterých patří i veřejně prospěšné práce.

2) Myslíte si, že současný trestní zákon a zákon o výkonu trestu nabízí dostatečné nástroje pro nápravu odsouzených?

Myslím, že ano. Současný zákon nabízí i Trest domácího vězení, ten je dobrý pro nedbalostní trestné činy. Je určený pro člověka, který nespáchal trestný čin úmyslně. Na druhou stranu jasně říkám, že ten, kdo spáchal trestný čin s úmyslem, měl by za něho být plně zodpovědný a případně by za něho měl jít i sedět.

3) Jaké výhody vidíte v trestu odnětí svobody?

Pachatelé trestných činů jsou izolováni od společnosti, tím je společnost chráněna.

Vidíte ještě nějaké další výhody?

Ne

4) Jaké vidíte nevýhody trestu odnětí svobody?

Na začátek bych řekl, že je to drahé a neefektivní. Stát mnohdy plně a doživotně hradí a dokonce i zajišťuje potřeby vězně. Vězni si toho neváží a svůj pobyt ve věznici nikdy nezaplatí. Místo jakési společensky chtěné nápravy zde dochází k tomu, že Vězni prohlubují své kriminální znalosti. Abych byl přesný, tak říkám, že co neuměli dříve, to se skutečně zde naučí. Z osobní zkušenosti vím, že si o tom mnohdy vypráví. Nejvíce ale po večerech, když nemají co dělat, tak si povídají o tom co a jak ukrást. Někdy se prořeknou, tak se i já něco dozvím z jejich tzv. druhého života. Další problém dle mého názoru je, že vězně nikdo nemůže donutit například k práci, kterou by společností vraceli svůj dluh. Řada z vězňů si vězením řeší svou nepříznivou sociální situaci. Těch nevýhod je opravdu hodně, na konec snad dodávám ještě rozpad rodiny. Zde je podle mého názoru stále možnost pro větší uplatňování alternativních trestů.

5) Jaký účel podle Vás věznice plní?

Krom zmíněné izolace nebezpečných lidí od společnosti, tak žádný.

To si opravdu myslíte?

Ano myslím, jelikož jako vychovatel mohu říci, že 6 hodin denně pouze píšu administrativu a nemůžu se tak vězňům věnovat a to kvůli přetíženosti věznic. Do věznic jde stále velice málo peněz. Naše věznice je nyní na 130% své kapacity a bylo to i horší a to, když byla na 150% - to byl ale již opravdu problém například i pro jídelnu.

6) Je podle Vás věznice vhodným nástrojem k nápravě pachatelů trestných činů?

V případě, že jsou trestné činy páčány úmyslně, tak neexistuje nic jiného, aby nebyla porušována lidská práva. Je důležité ale klást apel na prevenci z prostředí, z kterého vězni vycházejí. My nejsme ale bohatá společnost a prevence stojí hodně peněz a na to nemáme. Proto se podle mého názoru problémy spíše nabalují.

7) Vidíte například z Vaší pozice nějaké jiné možnosti pro efektivnější práci s pachateli trestných činů?

Myslím si, že vězení je na papíru dobrou metodou k nápravě pachatelů trestných činů, v praxi to ale funguje úplně jinak.

Můžete to prosím upřesnit?

U nás se nedokážeme poučit zaběhlými metodami, proč je k příkladu tak hloupí zákon, že vězni mají možnost odmítnout práci u soukromé osoby? Problémem je prostě stále špatné zákonodárství, na tom to vše stojí.

Kazuistiky pachatelů trestného činu vraždy

Pro demonstraci nutnosti existence věznic jsou níže uvedeny dvě kazuistiky pachatelů trestného činu vraždy.

Portrét pachatelů: nevlastního otce Jiří P. a jeho nevlastního syna Václav B.¹³⁴

Oba pachatelé byli odsouzeni pro vraždu se sexuální motivací, kterou vykonali společně. Oběma pachatelům vynesl soud rozsudek výjimečného trestu odnětí svobody, a to ve výši 20 let. Podle závěru vyšetřovatelů existuje velká pravděpodobnost, že pokud by nedošlo k zatčení, byla by trestná činnost prováděna dále. Dvojice byla tzv. „ideální dvojicí“, jelikož jeden z pachatelů byl dominantní povahy s vyšším IQ a druhý pachatel byl submisivní osobností závislou na obdivu svého otce.

Pachatel **Václav B.** se narodil v roce 1974 a byl nevlastním synem spolupachatele. V době spáchání trestného činu mu bylo 21 let. Jako prvorozeného syna ho jeho pravý otec ve dvou měsících opustil. Od malička byl vychováván babičkou, která roku 1994 zemřela. Poté žil pachatel Václav B. sám. Podle Ravenova testu odpovídá jeho IQ 80. Od první třídy navštěvoval zvláštní školu, jeho výsledky byly podprůměrné a několikrát měl sníženou známku z chování. Vyučil se v praktické škole zedníkem. Nikdy nekouřil marihuanu, nežíval ani jiné drogy. Alkohol pil ve větší míře od svých 15 let. Poslouchal rockovou a metalovou hudbu a vyhledával společnost skinheadů. Jako své koníčky uvedl holubářství. Četl zřídka, později se ve vazbě zajímal o vietnamskou válku. V mládí byl kvůli problémovému chování hospitalizován v psychiatrické léčebně.

Kriminální kariéra: dříve dvakrát stíhán pro trestné činy krádeže.

Chování a rysy osobnosti: Ze začátku vyšetřování působí skleslým i ustrašeným dojmem, postupem vyšetřování ale začíná jednat suverénně. Při

¹³⁴ Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů, str. 115-120

rekonstrukci trestného činu se dokonce usmívá. Při popisu situace znásilnění a vraždy nejeví žádné emoce, jediné, co ho prý zajímalo, bylo to, aby se na jeho čin nepřišlo. Podle psychologického vyšetření byla u tohoto pachatele prokázána podprůměrná intelektová kapacita.

Jiří P. se narodil roku 1943 a je nevlastním otcem spolupachatele. Spáchal zmíněný trestný čin v 52 letech. Pachatel Jiří P. do 11 let vyrůstal v dětských domovech. Svou vlastní matku poznal v 18 letech. Podle Ravensova testu odpovídá jeho IQ 120-125. Pachatel nevykonával základní vojenskou službu, a to kvůli své trestné činnosti. Má absolvovanou pouze základní školu. S drogami neexperimentoval a alkohol pil příležitostně. S dívkou měl první pohlavní styk v 18 letech. Jako koníčky uvádí četbu historických a dobrodružných knih. Byl hospitalizován v psychiatrické léčebně.

Kriminální kariéra: Prvně byl trestán v 18 letech, do dnešní doby byl trestán patnáctkrát, a to hlavně pro krádeže. V době, kdy byl stíhán pro trestný čin vraždy a omezování osobní svobody, byl také stíhán kvůli podezření pro sexuální zneužívání svých dcer.

Chování a rysy osobnosti: V roli spolupracujícího se obviněný snaží působit vstřícně a snaží se tím ovlivnit názor vyšetřovatele. Při popisu trestného činu se vyhýbá otázkám, je si vědom toho, že by mu jeho projev mohl uškodit. O svém nevlastním synu (spolupachateli) se vyjadřuje pohrdavě.

Současný stav obou odsouzených pachatelů:

Jiří P. (nevlastní otec) si našel ve věznici komplice, se kterým se pokusil o útěk. Václav B. se ve věznici stal „bodyguardem“, což znovu potvrzuje jeho submisivní povahu. I ve vězení je tedy Václav B. nadále ovládán jinými lidmi, tentokrát odsouzenými.